

STED+SANS

til stede hvor du bor

Børn og unge på opdagelse i Holstebro, Norddjurs,
Silkeborg, Aarhus og Skanderborg Kommune

STED+SANS til stede hvor du bor

Børn og unge på opdagelse i Holstebro, Norddjurs,
Silkeborg, Aarhus og Skanderborg Kommune

STED+SANS: Børnekulturhuset i Aarhus
og Børnekultur Silkeborg 2014

Redaktion: Anne Line Sveller, Ghita Warrer,
Pernille Helberg Stentoft

Fotografier: Medvirkende børn, unge og
voksne i STED+SANS og Preben Stentoft,
www.prebenstentoft.dk

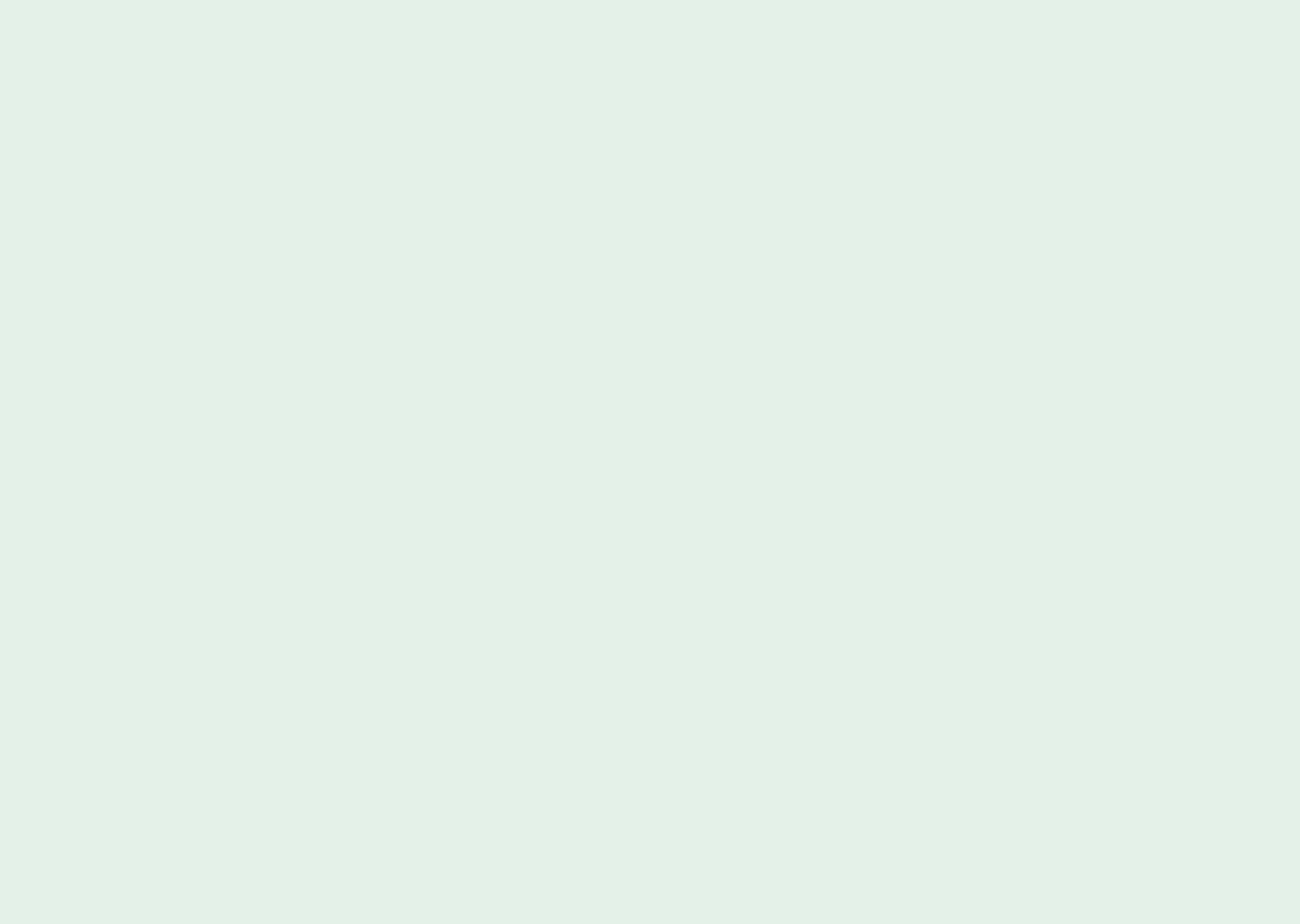
Layout: Stine Bjerregård

Tryk: Grafisk Service, Aarhus Kommune
Kataloget er trykt i 500 eksemplarer.
Kataloget kan hentes i en digital version på
projektets blog www.stedplussans.dk

Indholdsfortegnelse

Forord og tak til	7
Indledning.....	11
Projektets struktur	13
Visit i virkeligheden.....	17
Fem kommuner, fem byer	
· Sevel.....	23
· Auning	27
· Virklund.....	31
· Malling	35
· Hørning.....	39
At vandre i byer	45
Sprogsans	51
En anden fortælling om byen	57
Byvandring i Hørning. Teoretiske skitser	63
Lokale udstillinger	68
Lokale inspirationsdage	69
Sagt og skrevet om STED+SANS	72
Præsentation af kunstnere og formidlere	74
Litteratur, links og inspiration	75

Tak til

STED+SANS vil gerne sige tak til 6. og 7. klasse fra Sevel skole, Johannes Mikkelsen fra Sevel, Hans Kurt fra Sevel Kro, Sevel Kirke, organist Charlotte Møller Nielsen, organist Anny Vistisen, Sevel Alderdomshjem, Vinderup Egnshistoriske Arkiv, Vinderup Bibliotek, 6.a og 6.b fra Rougsøskolen, Henning Millard og Wallin Feder fra Auning, Auning Kirke, organist Anni Dahlstrup Jensen, Sønderhald Egnarkiv, Auning Kro, Auning Møntvask, Auning Bibliotek, Ørsted Bibliotek, Ørsted Kirke, 6.a og 6.b fra Virklund Skole, Preben Strange og Erik Andreassen fra Virklund, Virklund Kirke, organist Lisbeth Sangill, Thorsøgården, Silkeborg Arkiv, Silkeborg Bibliotek, 6.x og 7.a fra Malling Skole, Svend Åge fra Malling, Beder-Malling Egnarkiv, Beder-Malling Bibliotek, Malling Kirke, organist Winni Kilsgaard, organist Karen Louise Bünemann, Malling Plejehjem, Per Hauberg og Malling Bio, 6.x fra Bakkeskolen, 7.a fra Højboskolen, Hørning Kirke, organist Stig Torndyb, Annette fra Dukkehuset i Hørning, Hørning Egnarkiv, Hørning Sognegård, Jens fra Hørning Mølle, Arosbazaren, Jette Sørensen, Dorte Vang Eggensen og Susanna Sommer.

Forord

Her er et katalog om STED+SANS. STED+SANS er et kulturprojekt for børn og unge. STED+SANS foldede sig ud i skoleåret 13/14 i fem mindre byer i Region Midt.

STED+SANS handler om steder og sansning – om at dykke ned i stederne, sanse dem, høre om dem, tænke på dem, udtrykke dem på vidt forskellige måder.

Kataloget er tænkt som både fastholdelse og dokumentation af projektet og samtidig som inspiration til, hvordan man kan arbejde med steder, sansning og kunstneriske udtryk.

Kataloget kan læses fra ende til anden, men kan også fint læses i bidder med indholdsfortegnelsen som ledetråd. På samme måde kan STED+SANS tages i bidder; små dele af projektet kan hives ud af sammenhængen, understreges, blæses op og videreudvikles.

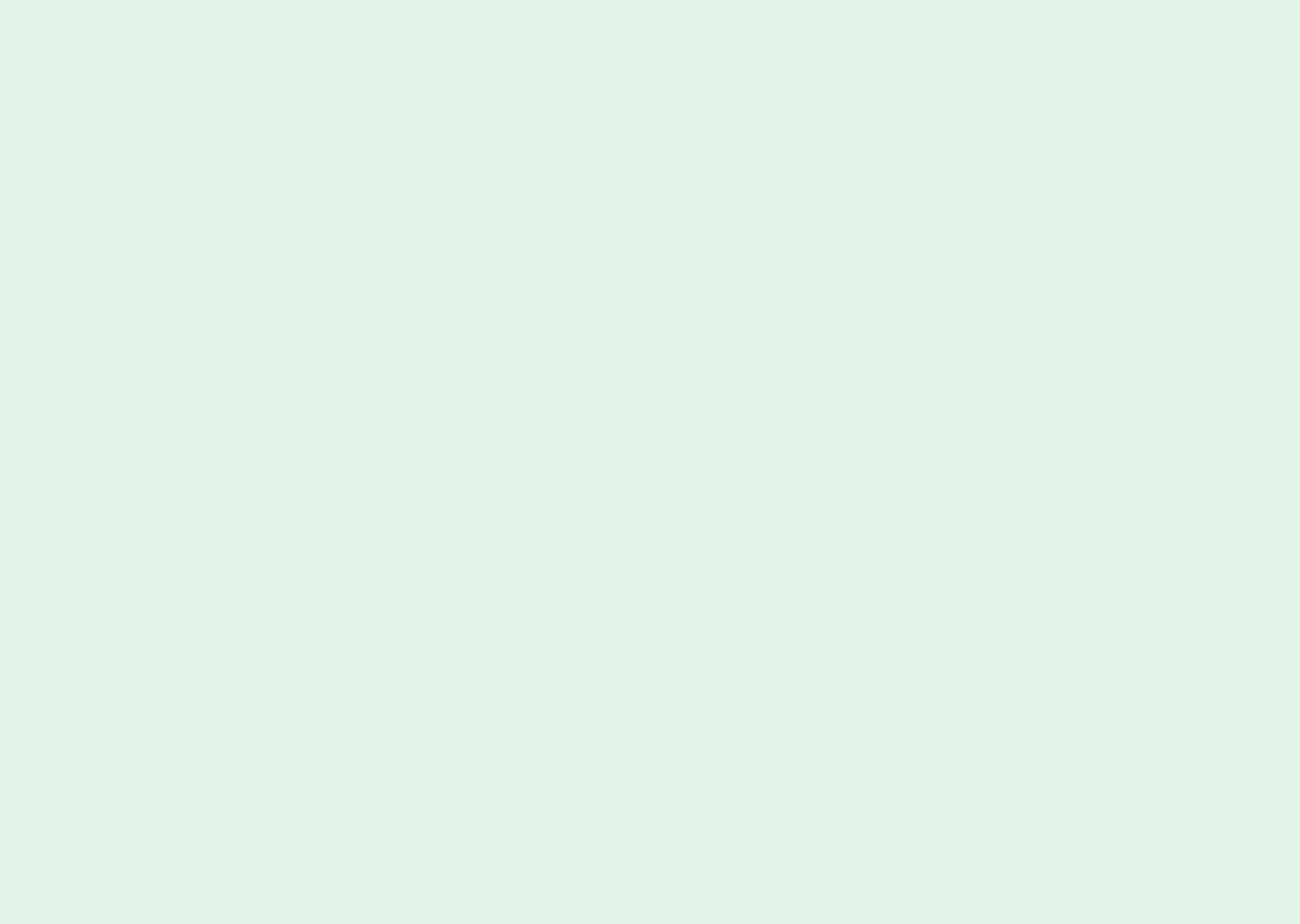
Kataloget hænger sammen med bloggen www.stedplussans.dk. Her ligger også den elektroniske udgave af STED+SANS-kataloget.

God fornøjelse.

Anne Line Svelle, Børnekulturkoordinator i Aarhus Kommune

Ghita Warrer, Børnekulturkonsulent i Silkeborg Kommune

Pernille Helberg Stentoft, byvandrer og kulturformidler

Fem kommuner, fem byer

- Sevel (Holstebro Kommune)
- Auning (Norddjurs Kommune)
- Virklund (Silkeborg Kommune)
- Malling (Aarhus Kommune)
- Hørning (Skanderborg Kommune)

Indledning

Hvad er tanken bag, at projektet STED+SANS sætter et særligt formidlet møde op mellem børn og et lokalmiljø, som de tilsyneladende kender så godt?

Det korte og overordnede svar er: Erfaringerne viser, at det reelle kendskab til nærområdet sjældent stikker særlig dybt, og at en formidlet genopdagelse og efterfølgende bearbejdning styrker børnenes kendskab og ejerskab til nærmiljøet.

Undertitlen til STED+SANS er: *til stede, hvor du bor.*

STED+SANS inddrager bevidst ikke QR koder og digitale medier. STED+SANS er et analogt møde i 3D, som forudsætter børnenes tilstedeværelse i det fysiske rum. Den sansemæssige, undersøgende og konkret skabende tilgang – gennem sansevandringer og workshops med professionelle kunstnere – er således stærkt betonet i projektet. Denne tilgang åbner op for ny lokalhistorisk viden, nye oplevelser og udfolder helt nye læringsperspektiver.

Baggrund

STED+SANS tager afsæt i det arbejde med børn, unge og steder, der gennem nogle år har stået på i Aarhus Kommune og Silkeborg Kommune. Aarhus var i perioden 2007-2009 modelkommune for forsøget *Søge spor – Sætte spor*, hvor projekter med børn og arkitektur var omdrejningspunkt og har siden haft arkitektur – og stedformidling som et særligt indsatsområde. Silkeborg Kommune har siden 2010 arbejdet med projektet EGNsART. Erfaringer fra disse projekter munder nu ud i STED+SANS.

Fem kommuner, fem byer

De fem kommuner, der deltager i STED+SANS, er spredt ud over Region Midtjylland. Hver kommune har udvalgt en by, hvor klasseforløbene med vandring og workshops finder sted. Det eneste

kriterium har været, at STED+SANS ikke finder sted i kommunens største by, da det ofte er her, der i forvejen er flest kulturtilbud til børn og unge.

Klasseforløbene i STED+SANS er afviklet i følgende byer:

Sevel (Holstebro Kommune)

Auning (Norddjurs Kommune)

Virklund (Silkeborg Kommune)

Malling (Aarhus Kommune)

Hørning (Skanderborg Kommune)

Projektets bestanddele

STED+SANS-forløbene består af en sansevandring og to efterfølgende workshops, hvor børnene arbejder sammen med kunstnere. Vandringen er tilrettelagt af kulturformidleren efter grundig research i lokalområdet. Vandringen sætter fokus på at opleve kendte og ukendte steder gennem alle sanser og forbinde børnenes hverdagserfaringer i lokalområdet med en indsigt i stedets særlige historie og stemning. Efterfølgende deltager børnene i workshops med professionelle kunstnere, hvor oplevelserne bearbejdes gennem billedkunst og lyrik. Der deltager to klasser fra 6. eller 7. årgang fra hver by.

I vandringen er der fokus på at opleve et bestemt område gennem fortælling og sanseoplevelser, som giver børnene ny viden, overraskelser og nye oplevelser i et område, som de ellers kender godt. Herefter forankres oplevelse og indtryk i dialog med den professionelle kunstner til et selvstændigt værk gennem arbejdet i workshoppen. Børnenes arbejder i workshoppen er tegning, maleri, foto, skulptur eller lyrik – alt efter hvem af de to kunstnere, der tager sig af den pågældende workshop. I tre af de deltagende

kommuner har børnene desuden haft et kreativt møde med en professionel musiker, der med afsæt i mødet har komponeret musik til projektet.

Der er ligeledes afviklet kompetenceudviklingsforløb, sådan at voksne (bibliotekarer, lærere og pædagoger), der ønsker at anvende metoden klædes på til at føre metoden videre til kollegaer og andre interesserede til gavn for endnu flere børn og unge.

Forløbene er afsluttet med en udstilling på det lokale bibliotek eller den lokale sognegård, hvor også lokalrådets ressourcpersoner har været inviteret.

Perspektiver

Hensigten med STED+SANS og de understøttende elementer i projektet – bloggen og filmene, der dokumenterer vandringene, samt dette katalog – er at motivere andre lokalområder i Region Midt til at arbejde med stedspecifikke metoder. Ønsket er, at STED+SANS medvirker til at sætte lys på det store potentiale, lokalmiljøerne og de mange lokale ressourcpersoner rummer. Et nyt blik på nærområdets ressourcer og historie udløser refleksion over området i forhold til deltagernes egen historie, deres familieforhold og tanker om fortid, nutid og fremtid. Det er et godt afsæt for et aktivt ejerskab til det sted, man bor.

Med STED+SANS er der påbegyndt en rejse ind i Region Midts mindre kendte egne. Der er uendeligt mange temaer og historier og hemmeligheder og oplevelser, der ligger og venter derude – i steder og egne. Der er simpelthen masser af ting og personer og steder at dykke ned i netop der, hvor du bor ■

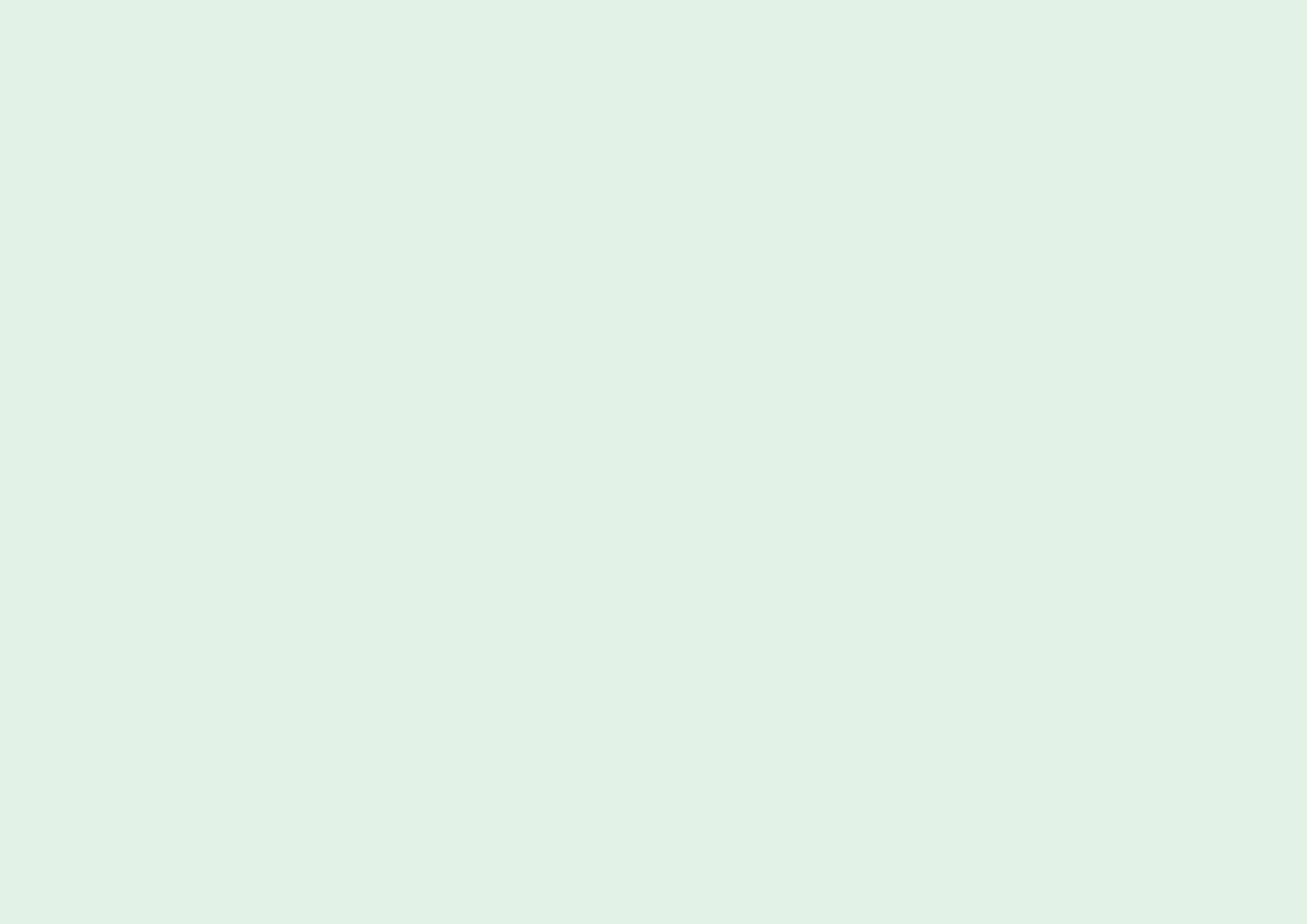

Øj, det er et legendarisk sted, det her.
Jeg tager lige et billede.

Deltager i STED+SANS

Projektets struktur

- Vandring i lokalområdet
- Litteraturworkshop på skolen
- Billedkunstworkshop på skolen
- Udstilling i lokalområdet
- Visning af kortfilm fra vandringer
- Inspirationsdag i lokalområdet

Men så enkelt er det bare ikke.
For samtidig kan jeg jo mærke
klaustrofobien krible under huden,
når jeg forestiller mig at hænge på
familiens mursten og
ikke selv kunne vælge,
hvor og hvordan jeg vil bo.

Susanna Sommer

Visit i virkeligheden

Af Susanna Sommer, radioværtinde og opdagelsesrejsende

Egentlig har jeg bare altid gerne villet komme et sted fra. Det gør jeg selvfølgelig – fra et bestemt postnummer (3140), en særlig horisont (Kullen i skumring) og fra et barndomshjem (morgenskrøbelige fødder på trappens kokostæppe).

Men når jeg sammenligner med min veninde fra slægtsgården, så er jeg jo på det nærmeste hjemløs. Hendes familie har beboet matriklen i ni generationer. Tiptipoldefar har plantet den høje blodbøg, der hænger ud over havens blåplads, en fjern formoder har gruttet korn i den store rundede grårøde granitsten, de fandt i gulvet under en ombygning, og loftet bugner af gulnede numre af Familiejournalen, et-ørede bamser og hatte med kunstige syrener, som fortidens familieskygger har rørt, leget med, båret og bladret i.

Hendes eksistens og identitet er bundet til noget fysisk. Til en bestemt plet på kloden, fuld af helt særlige fornemmelser – de violette dværksyreneres overvældende forårsduft, trappens tredje knagende trin eller krystallisekronen, som familiens kvinder mød-

es omkring en gang om året for at sladre og pudse de mange hundrede prisme.

I min nomadefamilie har vi ikke kunnet holde fast på noget i mere end en dekade eller to. Så er vi blevet skilt, er avanceret en socialklasse eller har kedet os og skiftet hjem. Fortiden er forsvundet i sorte plastsække og beløber sig i dag til en håndfuld nips, en grim guldmalet pindestol og et falmet fotografi af min forfader søkaptajnen, der giftede sig med en negerprinsesse på Tahiti og fik 13 børn. De står under tunge palmeblade et sted, jeg aldrig har været.

Jeg hører ikke rigtig til nogen steder.

Og her er det så, at Morten Korch-violinerne passende kan begynde at file, mens jeg tårevædet og nostalgisk begræder tabet af tryghed, forankring og hjemstavn og forbander nutidens omsigribende flygtighed og rodløshed.

Men så enkelt er det bare ikke. For samtidig kan jeg jo mærke klaustrofobien krible under huden, når jeg forestiller mig at hænge på familiens mursten og ikke selv kunne vælge, hvor og hvordan jeg vil bo. At være "Sommers datter oppe fra gården" kendt gennem generationer og ikke bare kunne gemme mig bag solbriller og købe ind i fred en tømmermændsramt lørdag formiddag.

Jeg kan faktisk lide anonymiteten, forandringen og nye telt-pæle med jævne mellemrum.

Det er selve modernitetens krattende dynamiske spændingsfelt: Modsætningen mellem det langsomt kværende traditions-hjul, hvor slægter følger slægters gang med al den tryghed og håndfast socialisering, det nu medfører og så det flimrende pligt-frigjorte frie valg, hvor alt er muligt, men også ens eget fucking ensomme ansvar.

Kloden er blevet lille. Vi kan skype med Tokyo, twitterudveksle med australske fårefarmere, udforske feriemålet med google-

streetview og se alverdens vilde dyr avle, spise og flå i super close-up på National Geographic.

Det er et helt nyt udsyn og fuldstændig fantastisk, at man kan finde fæller, viden og oplevelser på tværs af kontinenterne.

Men det flimrende, flydende virtuelle rum er også stedet by proxy – det er hverken muld, mursten, mennesker eller mågeskrig, men bare billeder af dem.

Og nu kan jeg jo ikke udtale mig på hele den vestlige civilisations vegne, men der er sket noget med mig de sidste 15 år.

Jeg har fået stedslængsel.

Efter vi kom på nettet, slægtsgården gik på tvangsauktion, og de fleste af os skriver hjemstavn i flertal, så vikler det regionale og globale sig ind og ud mellem hinanden i helt nye konstellationer, sammenstød og befrugtninger.

Vi er blevet lokale og pendler mellem cyberverdensborger-skabet, hvor interesser og holdninger forbinder os og et voksende behov for en regional forankring, der gør os til noget særligt.

Gastroturister fra hele verden strømmer til København for at smage på det nordiske landskab. Arkitekter lader stedernes historie skyde frem i og imellem de nye huse. Danske forfattere skriver om og fra provinsens afkroge - ikke med nostalgisk guldalderpatos, de udfolder stederne i al deres mangefacetterede skønne afskylighed, fulde af muligheder, begrænsninger, storhed og småtskåren lukkethed. Alt det vi mennesker gør med og mod hinanden, men med hvert steds helt særlige tone og farve.

Stedet er blevet vigtigt, fordi det ikke længere bare er der af sig selv. Så vi skaber vort livs lokaliteter om til steder med fortællinger. For det er først, når en bestemt plet på jorden er indtaget, oplevet og er blevet til en historie, at det virkelig er et sted.

Og på et sted kan der ske noget magisk: Man kan mødes – dem, der kommer fra og dem, der kommer til.

Jeg laver stedsradio og har de sidste 7 år besøgt 161 danske steder og deres mennesker. I gennemsnit har jeg vel rejst et par

Sansningerne gør det muligt pludselig at forstå en flig af de andres virkelighed, koble den til ens egen og spørge ind til historier og betydninger, man aldrig ville kunne researche sig til hjemme ved computeren.

Susanna Sommer

hundrede kilometer hver gang - alt i alt ca. 40.000 km. Det svarer til jordens omkreds ved ækvator.

Der er noget poetisk ved tanken om at have rejst kloden rundt – i Danmark. Med rutebiler og bumletog gennem istidsbakker, strandenge, stokroseidyller, krejlerbyer og betonørkner.

For i virkeligheden er mangfoldigheden uendelig, også selv om man bare bevæger sig rundt på vores egen ene lille promille af jordens 510.066.000 kvadratkilometer.

Det er jo ikke universets mest originale opdagelse, at hvis man lytter ordentligt efter, så er ethvert menneske en fantastisk historie. Men jeg tror, at det er stederne, der har fået mig til at forstå det som andet og mere end pæne skåltaleord.

Stedet ryster sin besøgende. Ryster en ud af de vante forestillinger og sender både hjerne og krop på en opdagelsesrejse, der skubber fordommene til side og tænder lysten til at forstå, hvordan ting og mennesker virkelig hænger sammen.

Stedet har atmosfære. Det er en fysisk sanseoplevelse at træde ind i et kirkerum, ud på en klippeafsats, op på et høloft eller ned i lastrummet på et skib. Det er duft, fornemmelse, lyd, lys, fugtig-

hed, varme, uhygge, velvære, ydmyghed. Kroppen går i forbindelse med stedet, og oplevelsen er pludselig forankret helt konkret i den fysiske verden, samtidig med at den tænder hele paletten af egne følelser, erindringer og fornemmelser.

Når man sidder i radiostudiet er verden udenfor mest af alt en forestilling og man taler og interviewer om den i store letforståelige, overordnede termer. Når man står med hænderne begravet midt i virkeligheden, så er den altid helt anderledes, end man havde troet. Den er meget meget påtrængende og ikke til at putte ind i de forudsigelige kasser, man ellers rubricerer alting i.

Udkantsdanmark siger vi for eksempel, og ser et indre billede af halvdøde byer, hvor Brugsen og skolen er lukket, og de forfaldne huse overtaget af tatoverede bistandsklienter med dårlige tænder og store hunde. Når man rejser gennem Danmark, opdager man, at statistikken måske nok kan påpege reelle demografiske problemer og sociale skævvridninger. Men på stedet er der et helt anderledes og meget mere varieret billede. For derude, i det nogen kalder udkanten, er der også fyldt med entreprenante arbejdsheste med et engagement og en virkelyst, man sjældent finder til kulturklassens københavnske middagsselskaber. Lolliker i gang med at hugge kæmpestatuer, molsboere, der får vigen til at bugne af skaldyr, nordvestjyder, som bandsat sørger for, at det gamle fyrtårn stadig kaster lys udover det buldrende Vesterhav eller nordsjællænderne, der har fået ejendomsmæglerne til at elske deres by ved hjælp af litteratur.

Steder, som mennesker har gjort til en fortælling og til noget helt særligt for både indfødte, tilflyttere og mig, der kommer på besøg. Og på stedet tændes nysgerrigheden.

Jeg er aldrig en bedre eller mere fimrehåret journalist, end når jeg står i en stald med lam løbende om fødderne og ammoniakduft i næsen eller sidder i en hoppende gummibåd fuld af muslingeliner.

Det fremmede renser opfatteapparatet som en hvid tornado. Det kan være en mellemstlig krydderduftende markedsplads, den amerikanske drive-in cafe eller en dansk grusvej. Pludselig flimrer

hjernen af indtryk, sammenhænge, interaktioner eller undringer, som den kendte hjemlighed aldrig tænder.

Sansningerne gør det muligt pludselig at forstå en flig af de andres virkelighed, koble den til ens egen og spørge ind til historier og betydninger, man aldrig ville kunne researche sig til hjemme ved computeren.

Stedet bliver en bro mellem turisten og den indfødte, københavnersnuden og den vestjyske bonde eller mellem den voksne og børnene i den vakkelvorne hule i trækronen.

Stedet åbner sig og dermed åbner det også os, der oplever det. Og lige der begynder en helt særlig og sjælden form for samtale – den, der er lige så nuanceret, kompleks og mangesidet, som livet nu engang er ■

Om Susanna Sommer

Susanna Sommer er radioproducent og har siden 2007 været vært på P1-programmet Stedsans, der hver uge undersøger et sted i Danmark – fra Gedser til Skagen og fra slot til hytte. Hun er blevet bidt af en haj for åben mikrofon og har rapporteret fra pløjemarken, herberger, elbåde, hundeslæder, fyrtårne, fixerum, badeanstalter, muslingemarken og toppen af Lillebæltsbroen

Find hende her

www.words.dk

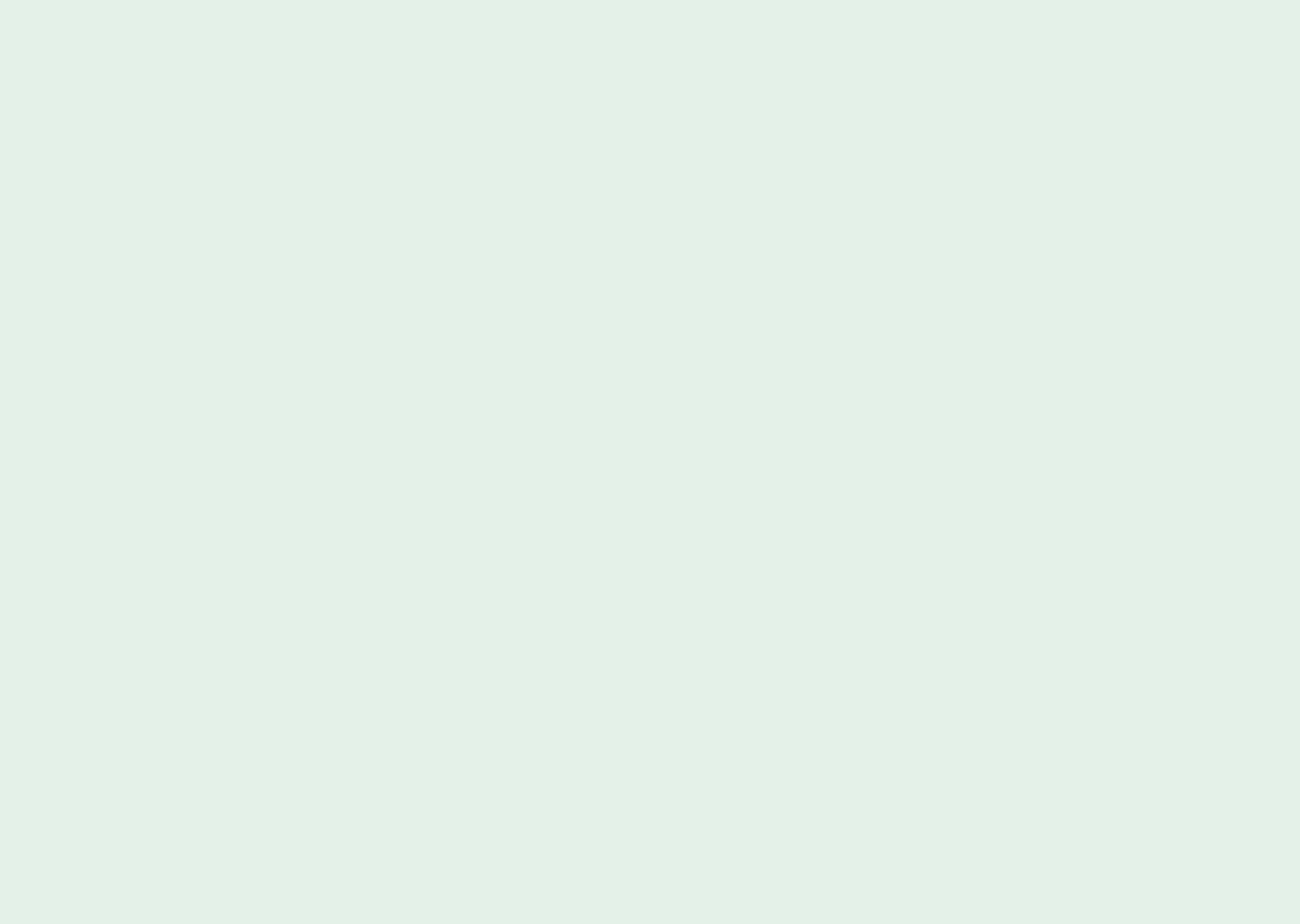
www.dr.dk/stedsans

<https://twitter.com/susannasommer>

<http://instagram.com/susannasommer>

<http://stedvis.wordpress.com>

Sevel

Sevel er en grøn by i et bakket nordvestjysk landskab. I udkanten af byen ligger *Æ gjæv*, en slugt fra istiden med et rigt dyreliv og en bæk, der snor sig dybest nede. Lidt uden for byen ligger Hjerl Hede, Flyndersø, Stubbergårdsø og ruinen af Stubber Kloster. Man når ruinen ad en sumpet eng med køer; det er en særlig tur at gå. Fra Sevel fører vejene til Holstebro, Struer, Vinderup og Skive.

Sevel kaldes *byen med de tre k'er*. Kirken, som er opført i slutningen af 1100-tallet, ligger side om side med kroen og købmanden.

Der findes mange anekdoter om de tre steder. Den vildeste fra kirken handler om Iver Juel, herremanden fra Stubber kloster, som i 1554 lod nabokirken i Trandum nedrive for at genbruge materialerne til en udvidelse af Sevel Kirke. Det siges, at den historie i flere hundrede år skabte splid mellem de to byer, og det siges, at folk fra Trandum fortsat kan finde på at sætte sig i den del af Sevel Kirke, som er bygget af materialer fra Trandum.

Der findes et alderdomshjem i Sevel, skænket til byen af et fraflyttet bysbarn i 1930'erne, og der findes et klokkespil i kirketårnet, skænket af samme person. Morgen, middag og aften sender klokkespillet tindrende toner ud over hustagene.

Byens historie fylder meget i Sevel, blandt andet takket være P. K. Hofmansen og hans kassevis af notater, der i dag findes i Vinderup Egnshistoriske Arkiv. Hofmansen voksede op i Trandum, men boede det meste af sit liv i København, hvor han arbejdede som arkivar. Han nåede at skrive 66.000 sedler med notater om Sevel sogns historie og desuden to små bøger om byen.

Sevel ligger i Holstebro Kommune og har cirka 500 indbyggere ■

Sevel

BØRNS
FOTOGRAFIER

Auning

I gamle dage snoede landevejen mellem Randers og Grenå sig gennem Auning. Landevejen var vigtig for transport af både mennesker og varer på egnen, da havnen i Randers Fjord ofte frøs til om vinteren i modsætning til havnen i Grenå.

Auning hed tilbage i tiden *Ohning* og bestod af nogle få gårde og huse, der lå omkring kirken. Jorden var fattig, og folk var fattige.

På herregården Gammel Estrup, som ligger et par kilometer uden for byen, levede herremændene og deres familier derimod et helt andet liv. Herregården har sat sit præg på området i mange hundrede år, blandt andet på Auning Kirke med ombygninger og inventar. Kirkens mægtige gravkapel fra slutningen af 1600-tallet rummer et pompøst epitafium i marmor til minde om kammerjunker Jørgen Scheel, der i sin tid var en af landets rigeste adelsmænd. Desuden er kapellet fyldt med kister, som rummer de jordiske rester af Jørgen Scheels efterkommere.

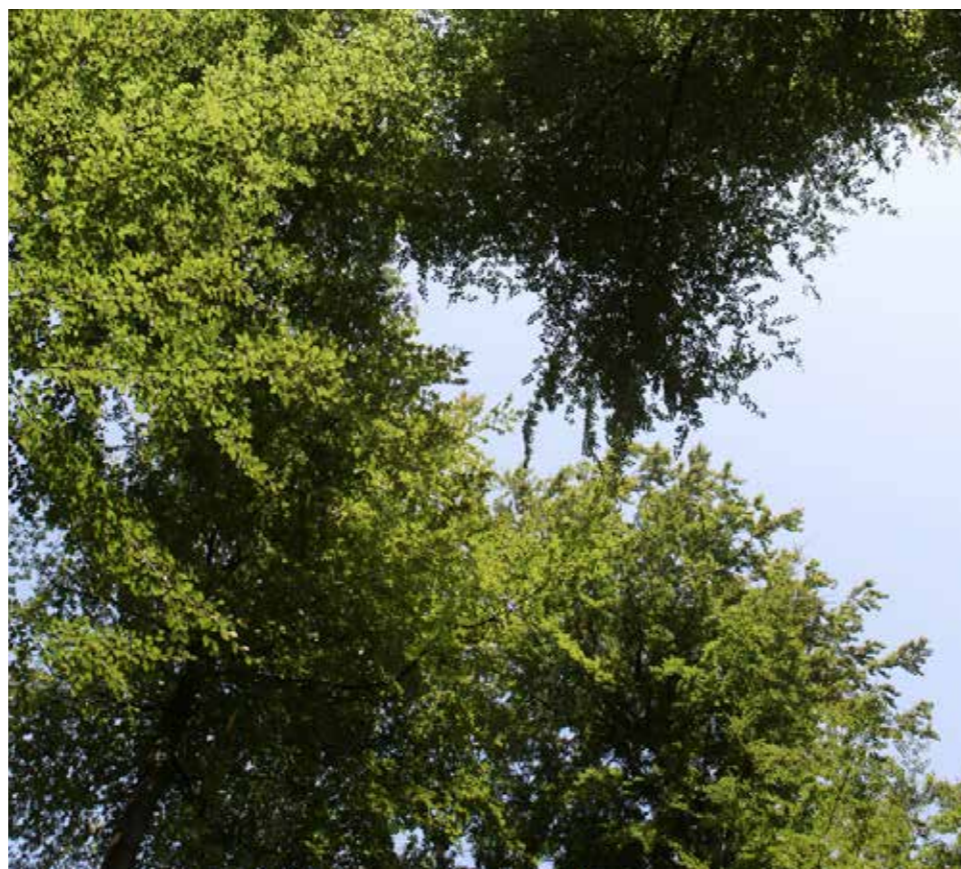
I 1864 blev der indviet en ny snorlige landevej i byen. Den nye landevej var tosporet og del af et landsdækkende net af hovedlandeveje, der skulle føre til en bedre og mere sikker transport mellem byerne. Den nye landevej, *Vejen*, fik sammen med jernbanen, der kom til byen i 1876, stor betydning for Auning. Langs med vejen skød huse, butikker og fabrikker op, og byen voksede og udviklede sig.

Auning ligger i et område defineret af Porsbakkerne, store skove, herregårdslandskab og levn efter tidligere tiders mosebrug. I starten af 1900-tallet flyttede en mand ved navn Laust Nielsen til Tværsige få kilometer fra Auning for at grave tørv. Laust Nielsen havde særlige evner udi at helbrede folk og skiftede i løbet af nogle år mosebruget ud med et virke som klog mand. Det siges, at folk fra hele landet valfartede til *Den kloge mand i Tværsige* for at blive helbredt for alverdens skavanker. Toget gjorde ligefrem holdt i Tværsige, hvis der var passagerer med, der ville konsultere Den kloge mand.

Auning ligger i Norddjurs Kommune og har cirka 3.000 indbyggere ■

Auning
BØRNS
FOTOGRAFIER

Virklund

Virklund ligger få kilometer fra Silkeborg i et landskab af bakker, skove og søer. I gamle dage var Virklund en skovby, hvor mange arbejdede i og med skoven. Der var træskomænd, savværksmedarbejdere og landmænd, der i skoven fandt føde til deres dyr.

Man ved, at der har boet mennesker i Virklund i mindst 1000 år. I 1200-tallet blev der bygget en kirke og anlagt en kirkegård. Begge dele er i dag for længst forsvundet. Den nuværende Virklund Kirke er fra 1994 og tegnet af arkitekterne Inger og Johannes Exner.

I 1300-tallet blev der bygget en fæstning i Virklund, et *virke*, midt i Thorsø. Der er fundet egetræsstolper i søen, der indikerer, at fæstningens grundplan var 5,5 x 5,5 meter.

Tilbage i 1500-tallet lå der seks gårde i Virklund, og frem til 1950'erne boede der kun få hundrede mennesker i byen. Herefter skete der en vældig udvikling. Egnens bønder solgte jord fra gårdene, jorden blev udstykket i parceller, og på parcellerne anlagde man parcelhuse.

I bakkerne øst for Thorsø ligger Duedal Bjerg, der med 117 meter er skovens højeste punkt. Duedal Bjerg gjorde i 1940'erne Virklund til skisportssted. På bjerget etablerede man et skihop, hvor der i en årrække blev afholdt konkurrencer med helt op til 4.000 tilskuere.

Det særlige landskab omkring Virklund har gennem tiden tiltrukket både turister og kunstnere. I slutningen af 1800-tallet, hvor mange malere tog fra hovedstaden til provinsen for at male, kom Harald Foss til byen. Harald Foss var landskabsmaler og professor på Kunstakademiet i København. Han tilbragte adskillige somre i Virklund i selskab med unge akademielever, og blev gode venner med den lokale lærer Sørensen, der selv var glad for at male. Der går flere historier om det venskab og om, hvordan det endte.

Virklund ligger i Silkeborg Kommune og har cirka 3.300 indbyggere ■

Virklund

BØRNS
FOTOGRAFIER

Malling

Malling hed for mange hundrede år siden *Malend*, hvilket betyder noget i retning af *stedet med en stenet bakke*. Navnet henviser muligvis til kirken, der ligger højt nordøst for den ældste del af landsbyen.

Malling kirkegård er omtrent lige så gammel som kirken. I 1300-tallet blev kirkegården befæstet og dermed til en såkaldt folkeborg omgivet på alle sider af en høj kampesten-smur. Udenfor muren løb en voldgrav, bortset fra mod nord, hvor der på den tid lå en sø eller mose. I kirkegårdens sydøstlige hjørne stod et forsvarstårn, der var 13-14 meter højt og med to stokværk. En delvis rekonstruktion af tårnet findes på stedet i dag. Det er et særligt rum.

På kirkegården i Malling findes et familiegravsted for Niels Jensen, og på Bredgade midt i byen findes en mindesten for samme mand. Niels Jensen kom som ung fra Saxild til Malling og fik stor betydning for byens udvikling i slutningen af 1800-tallet. Han opførte gården Karensminde, åbnede en stor købmandshandel, stod bag anskaffelsen af en dampmaskine og var med til at grundlægge jernbanen i 1884 og Malling Landbrugsskole nogle år senere.

Siden jernbanen kom til byen, har Malling Kro ligget overfor stationen, og i det gamle afholdshotel på Bredgade har der siden 1943 været biograf. Malling Bio er et legendarisk lokalt samlingssted og tiltrækker biografgæster langvejs fra.

I Malling findes et vandtårn fra 1922, der i en periode forsynede 150 husstande i byen med vand. Vandtårnet har i mange år været ude af drift, og står nu i en privat have. Det blev landskendt, da entertaineren Jacob Haugård i begyndelsen af 1990'erne sendte tv-udsendelser fra vandtårnet.

Malling ligger i Aarhus Kommune og har cirka 3.500 indbyggere ■

Malling

BØRNS
FOTOGRAFIER

Hørning

Hørning ligger midt mellem Aarhus og Skanderborg. Når man kører gennem byen ad den trafikerede landevej, er det ikke til at se, at den spreder sig vidt ud til begge sider.

I gamle dage lå centrum af Hørning omkring landevejen med kirken, kroen og den gamle skole. Det ændrede sig, da jernbanen kom til byen i 1868. I området omkring stationen opstod en helt ny bydel med boliger, butikker og virksomheder. Den blev kaldt *Hørning Stationsby* og var byens nye centrum. Den gamle bydel fik herefter navnet *Gammel Hørning*. Da Centeret åbnede i slutningen af 1960'erne, flyttede centrum endnu en gang.

Hørning er blevet kaldt *en by i to etager*. Der er et stort spring i terrænet fra Hørning Stationsby til Gammel Hørning, som ligger højere, som en slags 1. sal. Højdeforskellen ses tydeligt, når man står på gangbroen over banelegemet, hvorfra der er udsigt til stationsbyens huse fra omkring år 1900 og til skinnerne, der forsvinder mellem træerne i horisonten.

I Hørning findes en næsten 300 år gammel Rytterskole. Den er oprettet af Frederik d. 4., der i 1720'erne oprettede i alt 241 rytterskoler i landets 12 rytterdistrikter. Rytterskolerne var for børn på landet, og undervisningen i dansk og kristendom var gratis.

I sommeren 1859 blev Hørning hærget af en voldsom brand, som jævned en stor del af byen med jorden. Få huse og gårde gik fri, blandt andet et lille stråtekt bindingsværkshus på Adslevvej 2A kaldet *Dukkehuset*. Huset er opført i 1675 og er Hørnings ældste beboelseshus.

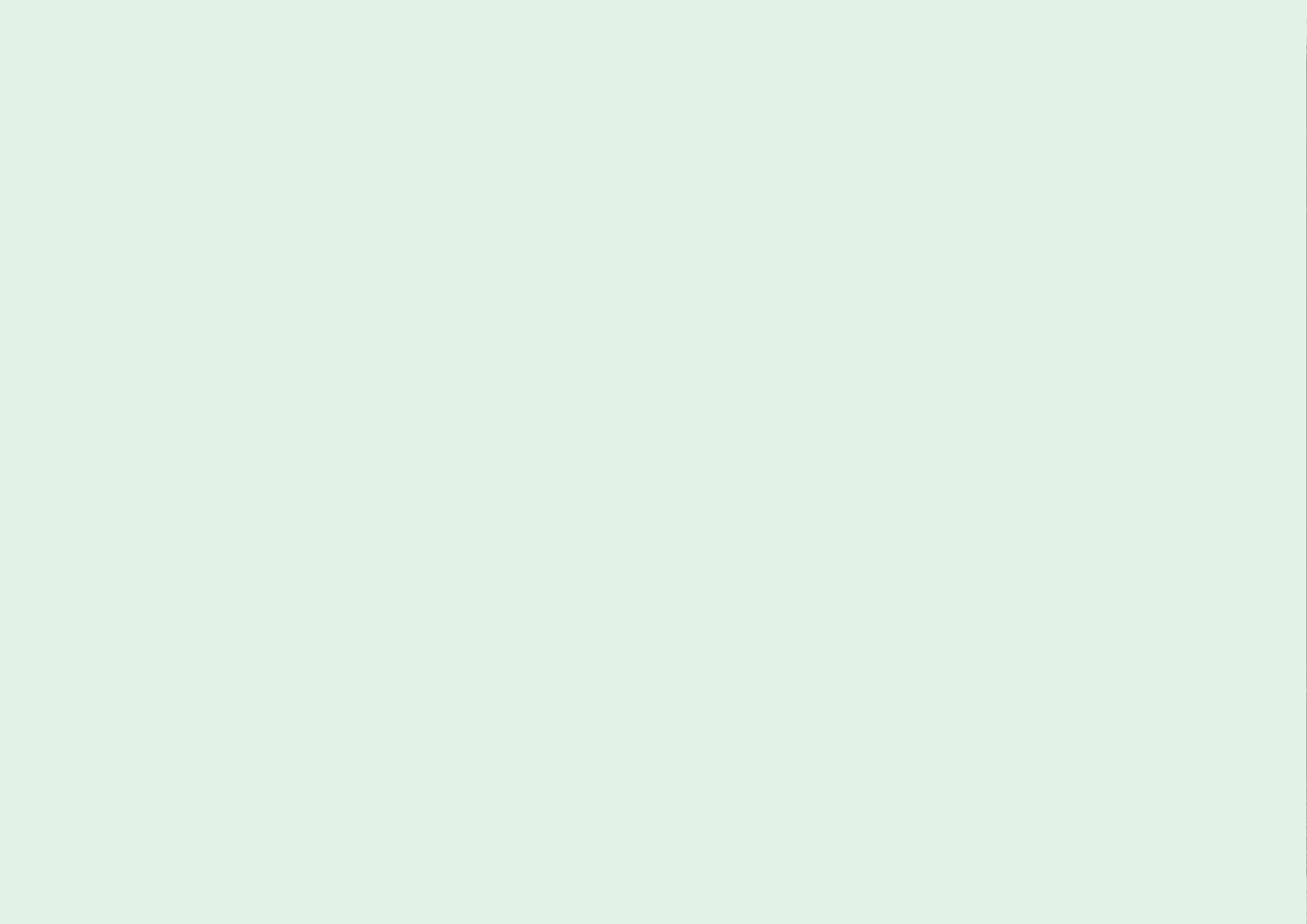
Hørning havde i gamle dage hele tre vindmøller og fem-seks vandmøller. Hørning Mølle, som er den sidste eksisterende vindmølle, er blevet byens vartegn og kan ses langvejs fra. Den var afbildet i det gamle byvåben, fra dengang Hørning var en selvstændig kommune.

Hørning ligger i Skanderborg Kommune og har cirka 7.000 indbyggere ■

Hørning

BØRNS
FOTOGRAFIER

At vandre i byer

OM AT FORBEREDE BYVANDRINGER FOR BØRN OG UNGE

Af Pernille Helberg Stentoft

Når jeg forbereder vandring for børn og unge, ankommer jeg somme tider til byer, hvor jeg aldrig har været før. Sådan var det med flere af byerne i STED+SANS. Jeg havde aldrig før været i Sevel og Virklund, men havde været på flygtig gennemrejse i Auning, Malling og Hørning. Førstehåndsindtrykket af byen er det stærkeste. Det er her, det mest klare billede af byen melder sig, den *rene* fornemmelse.

Når jeg slentret omkring i en ny by, når jeg er ny i en by, er jeg på én gang vågen og doven. Jeg får tilfældigt øje på steder, jeg drages af dem, og ofte er det det enkelte sted, der afgør, hvor jeg dernæst bevæger mig hen. Det ene sted leder mig til det næste.

Der er steder, jeg kredser om og vender tilbage til. Det er lidt ligesom at bruge en si. De steder, der ligger tilbage i min sted-si, vil jeg undersøge nærmere.

Jeg bliver påvirket af stederne, og jeg lader mig påvirke af dem. Jeg ser på dem, mærker dem, dufter til dem, lytter.

Når jeg har slentret rundt i byen i nogle dage og kredset om visse steder, går jeg på opdagelse i det lokalhistoriske arkiv. Som nu den formiddag i marts måned, hvor jeg besøgte et arkiv i en by, hvor der engang havde ligget en mægtig brødfabrik i fire etager. Jeg havde på mine slentreture rundt i byen undret mig over tomten, der ligger centralt placeret mellem kirken og stationen. På tomten var der på det tidspunkt blegt græs efter vinteren, brombærkrat, spor efter hundeluffere og massevis af blå scillaer. På en mur ind mod nabohuset var der malet et hvidt hjerte, og i midten af hjertet stod der Malling. Derudover var der ikke meget at se. Og alligevel forekom det tydeligt, at her havde ligget noget engang,

at noget var foregået her. Det viste sig, at det var her, brødfabrikken lå.

Eller den formiddag i maj, hvor jeg sad i et andet arkiv, der ligger i kælderen under en skole fra 1970'erne. En venlig arkivmedarbejder hjalp mig med at finde gamle fotografier frem fra den by, hvor vandringen skulle finde sted. Pludselig kom han glædesstrålende hen og viste mig en håndskrevet skolebog fra 1830, der havde været brugt i undervisningen i byens gamle Rytterskole. Den begejstring, genstandens eget sprog og den direkte forbindelse tilbage i tiden kendetegner et arkivbesøg. Jeg holder meget af arkiver.

Under besøget i arkivet eller under slentreturene rundt i byen kommer jeg ofte i kontakt med nogle, der kender byen ganske godt, og som ved meget om byen. Hvis jeg er heldig, vil dette stedkendte menneske gerne gå en tur

med mig i byen for at vise mig nye steder og for at fortælle mig om de steder, jeg allerede er blevet nysgerrig på. Og bagefter ringer jeg måske til vedkommende for at spørge ind til et sted eller en historie, og måske fører det til, at vi må ud på endnu en bytur for at uddybe historierne.

Der er steder, som er mere eller mindre skjulte. Der er for eksempel haver omgivet af høje hække eller døre, der ser ud som om, de ikke har været åbnet i mange år. De skjulte steder, de lidt hemmelige steder er tillokkende. *Dem* vil jeg altid gerne opleve. Så jeg banker på døre og råber *Hallo, er der nogen* og kigger ind i haver og lister rundt i baggårde.

Jeg spørger også meget om vej, og der er venlige mennesker, som hjælper mig med at finde vej, og mennesker, som viser deres haver frem, låser hængelåse op, åbner døre til gamle

Hver vandring er en ny version
af stederne og af byen.

Pernille Helberg Stentoft

hospitalet og alderdomshjem, udlåner bøger og gamle artikler og byder på kaffe og kage.

Kirkerum tiltrækker mig altid. Det er noget med køligheden og roen og murene og lyset. Så sidder jeg alene i de rum, nogle gange skriver jeg notater til vandringen, andre gange sidder jeg bare. Eller jeg lægger mig på gulvet for at se nærmere på kalkmalerierne i hvælvingerne.

På et tidspunkt, efter nogle uger i byen, til og fra, må jeg lægge mig fast på en rute, udvælge en række steder, skære ind til benet og acceptere, at ikke alle de gode steder bliver en del af vandringen. Dertil er der ikke tid nok, for vandringerne i STED+SANS skal vare cirka tre timer. Det er altid hårdt at måtte undvære gode steder, men samtidig er det befriende, for så kan jeg fokusere på de steder, jeg har valgt.

Når vandringen er klar, venter mødet med klassen. Med børn og unge, der skal på vandring i deres by.

Klassen ankommer til startstedet. Vi møder hinanden. Vi begiver os ud på ruten sammen. Vi

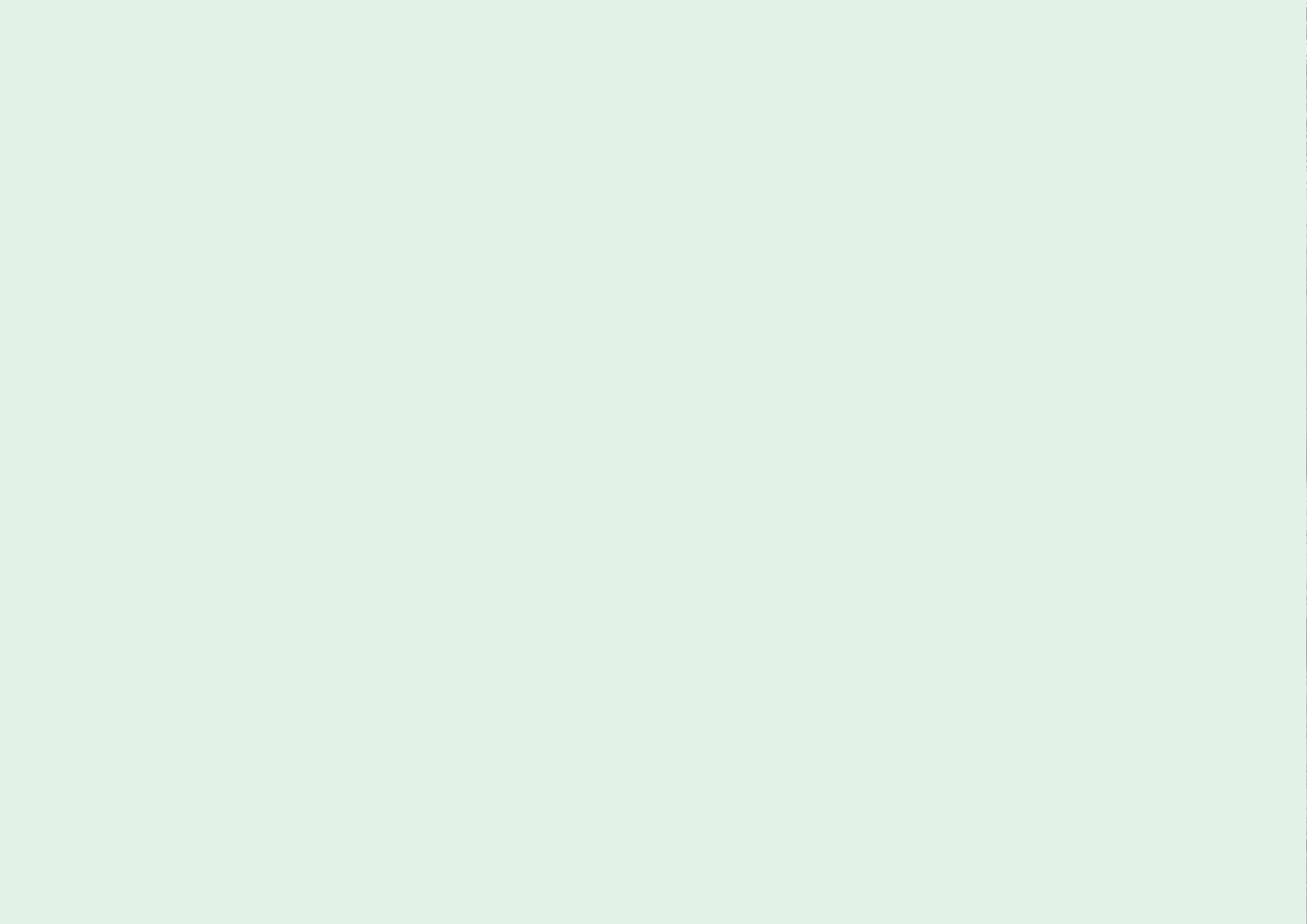
oplever stederne. Vi tager billeder af stederne. Stederne forandrer sig fra dag til dag, fordi der altid sker noget nyt på stederne, og fordi vi er nye på stederne. Vi taler om, hvad vi oplever, og om, hvordan stederne taler til os. Vi deler. Klassen fortæller om tidligere oplevelser på stederne, om hvad de har leget, hvem de har besøgt, og om dengang de gemte sig her. Nogle taler om, at de gerne vil tilbage til stederne, og om, hvad de så vil lave. Nogle har helt andre steder at vise frem end de steder, vi møder på ruten. Så går vi en omvej, tager en afstikker. På den måde overraskes vi alle sammen undervejs.

Hver vandring er en ny version af stederne og af byen.

At vandre i byer er at lære så meget mere om stederne og byerne fra de børn og unge, der er med på vandring. Vågne børn og unge. Børn og unge, der generøst forærer lidt af deres by til mig, viser frem, deler observationer og tanker.

Det er jeg taknemmelig for. Jeg glæder mig til at vende tilbage til Sevel, Auning, Virklund, Malling og Hørning inden alt for længe ■

“
 Det er selvfølgelig ikke alle sætninger, der bliver lige gode, men mange af dem viser sig at være meget smukke, poetiske, dejligt fjollede og rigtig sjove.
 Carsten René Nielsen

SPROGGSANS

Af Carsten René Nielsen

I litteraturworkshoppen i STED+SANS har børnene skrevet poetiske tekster i form af digte og kortprosa. Men hvordan får man stedet med i en poetisk tekst? De fleste, både børn og voksne, vil nok mene, at man først gør sig nogle erfaringer på nogle bestemte steder og så skriver ud fra disse erfaringer: at man i teksten udtrykker sine tanker og følelser om stedet. Sådan skriver man imidlertid ikke poesi.

»Digte skrives med ord, ikke ideer,« sagde den franske digter Mallarmé. Man kan også formulere det sådan, at erkendelsen ligger før tek-

sten, når man skriver essayistik eller journalistik, mens erkendelsen er en del af skrivningen – eller ligefrem følger selve den fysiske skrivning – når man skriver poetiske og skønlitterære tekster. Dette er en helt afgørende forskel i forhold til den måde, de fleste forstår skriveprocessen.

Hvis man skal have stedet med i en poetisk tekst, skal man altså først skrive og så derefter trække stedet ind i eller ud af teksten. Det kan børn naturligvis ikke – de fleste ved end ikke, hvad et digt er – men man skal så lige huske, at det samme gælder for de fleste voksne, der

sjældent har erfaring med at skrive andet end kommunikative tekster. Faktisk har børn en stor fordel i forhold til mange voksne, nemlig at de stadigvæk er rigtig gode til at lege, og når man skal skrive kreativt og producere tekster med et kunstnerisk, poetisk indhold, så er det helt afgørende, at man leger med ordene.

I litteraturworkshoppen har børnene derfor lavet nogle ordlege og nogle meget konkrete, styrede skrivelser. Målet har først og fremmest været at give dem en oplevelse af, hvordan man skriver poesi – hvordan skriveprocessen er

– og undervejs har stederne så sneget sig ind i teksterne. Når man tilrettelægger skrivelser for begyndere – børn såvel som voksne – er det vigtigt, at man finder på nogle øvelser, der flytter fokus fra den enkelte elev og over til materialet, til ordene og den skriftlige praksis.

Jeg begynder ofte med en leg, hvor børnene to og to skal skrive en række poetiske sætninger. Legen ligner den, hvor man tegner en person i fællesskab ved at folde et papir og tegne hver sin kropsdel uden at kunne se, hvad den anden har tegnet. Sætningen skal begynde med

SPROGSANS

»Hvis ...«, så folder man papiret, giver det til den anden, der afslutter sætningen med »så ville ...« uden at kunne se, hvad der står først på papiret. For eksempel skrev et af børnene i 7. a i Sevel: »Hvis en vandmand kunne gå,« foldede papiret og gav det til sidekammeraten, der afsluttede med »så ville jeg blive søsyg.« Når der ikke er mere papir at folde – når de typisk har skrevet 3-6 sætninger – foldes papiret ud, og man kan så læse, at »Hvis en vandmand kunne gå, så ville jeg blive søsyg«. Her er nogle eksempler fra klasserne i Sevel, Virklund og Malling:

Hvis himlen faldt ned, så ville der ikke være en sol.
Hvis du blev væk, så ville jeg gå i stykker.
Hvis aber kunne tale, så ville ordet æble forsvinde fra ordbogen.
Hvis der gik ild i skolen, så ville navneordene falde ned.
Hvis alt kunne snakke, så ville min lærer skribe.
Hvis bogstaver var tal, så ville alle have syv fingre.

Det er selvfølgelig ikke alle sætninger, der bliver lige gode, men mange af dem viser sig at være meget smukke, poetiske, dejligt fjolde og rigtigt sjove. Når der dukker en sætning op som »Hvis Katja begyndte at synge, så ville jeg tisse i bukserne«, og hele klassen griner, så oplever de også helt bogstaveligt, at poesi ikke nødven-

digvis er noget fint og højstemt, men også kan være skæg og ballade.

Når børnene har forstået, hvordan legen fungerer, skal de lave den igen, denne gang med den variation, at et sted, som de kender godt fra deres nærområde, skal indgå i den første halvdel af sætningen. Her er nogle eksempler på sætninger, som de på den måde fik skrevet i Sevel, Ørsted, Virklund, Malling og Hørning:

Hvis Sevel ikke havde veje, så ville vi ikke være kendt for noget.
Hvis Sevel var hovedstad i Danmark, så ville himlen blive grøn af misundelse.
Hvis himlen var væk over Auning, så ville jeg flyve til Randers.
Hvis julemanden boede i Virklund, så ville alle have en elefant.
Hvis Nicklas havde lavet Virklund, så ville Gud falde ned fra himlen.
Hvis Malling var en by oppe i rummet, så ville tiden gå i stå.
Hvis Aarhus var en lille by, så ville dine øjne blive store.
Hvis Malling Skole var fyldt med tandlæger, så ville jeg falde død om.

Legen er ikke blot god til at »bryde isen« – fordi den er sjov og alle kan være med – den kan også med fordel bruges til at diskutere, hvad poesi egentlig er for en størrelse.

De øvrige skriveøvelser er individuelle men er tilsvarende konkrete og styrede fra min side. En opgave kan være at vælge seks udsagnsord i nutid uden at børnene ved, hvad de skal bruge dem til, hvorefter de får at vide, at de så hurtigt som muligt skal sætte dem ind i seks sætninger, der alle begynder med det sted, hvor de bor. Det kan så blive til en tekst som denne af Amalie fra 7. a på Malling Skole:

MALLING

I Malling sover alle børn med bamser på.
I Malling løber blade omkring.
I Malling springer brødet ud.
I Malling digter huset om græsset.
I Malling spiller fuglene violin.
I Malling skriver jeg nu.

En anden øvelse går ud på først at vælge fem navneord og så bruge dem i en tekst – en digt eller lille historie – hvor de får tre mulige begyndelser at vælge imellem (f.eks. »Det er forår« eller »Mine bedsteforældre«). Anne i 6. a på Virklund Skole skrev dette digt:

LYS

Det er snart forår
Februar er på vej
Den lille vintergæk dukker frem
De fugtige græsstrå vipper i vinden
Iskoldt vand i kilden derude
Himlen over alt lyser op

Jeg gør altid meget ud af, at børnene skal læse deres tekster højt. De skal rejse sig op og læse teksten for hele klassen, fordi lyden – klang og rytme – er en så væsentlig del af det at skrive, men også fordi det forhåbentligt får dem til at føle sig lidt som rigtige forfattere. Når jeg møder klassen, læser jeg altid nogle af mine egne digte op for dem, og når børnene har skrevet nogle tekster selv, får de altså prøvet at gøre det samme.

Når vi har hørt alles tekster fra øvelsen med navneordene, får børnene at vide, at de skal skrive den modsatte tekst. De skal bevare den grammatiske struktur men finde antonymer til så mange af ordene i deres første tekst som muligt. Anne skrev sit digt »Lys« om til dette:

MØRKE

Det har været efterår
Juli kommer aldrig
Den store sommergæk hopper væk
De tørre grene står stille i regnvej
Brandvarme sten ligger i søen
Jorden mørkner ingensteder

Det er naturligvis sjældent, at teksterne bliver så gode og smukke som dette digt, men det vigtigste er heller ikke resultatet, det er processen: at børnene arbejder med sproget som materiale i stedet for at bruge det som en »beholder« for følelse og tanke. De antonymiske tekster afføder altid kommentarer som »det giver jo ikke mening,« og det er altid et godt udgangspunkt, hvis

Børnene læser digtene højt for hinanden. Rougsøskolen, 6. Klasse

man vil diskutere med klassen, hvad »mening« egentlig er, og hvor betydningen kommer fra i en poetisk tekst – for eksempel dette, at selve *lyden* af ordene har betydning.

De kun tre timer, vi har haft til litteraturworkshop, har naturligvis gjort, at der sjældent har været tid til at berøre emner som disse andet end meget perifært – hvis overhovedet – men jeg nævner det alligevel her, fordi det viser, at det at skrive poetisk og kreativt i skolen kan give nogle

spændende perspektiver til den daglige undervisning i dansk.

Man skal heller ikke underkende betydningen af, at børnene i et projekt som STED+SANS har fået mulighed for at møde en professionel forfatter. De findes i virkeligheden, de er til at snakke med og – håber jeg – også sjove at have haft som lærer for en dag ■

Skrivelysten elev fra Rougsøskolen, 6. Klasse

»Hvis ...«, så folder man papiret, giver det til den anden, der afslutter sætningen med »så ville ...«

TÆNK

Engang var du der
i din have
du kan ikke se
du kan mærke græsset og vinden i dit hår
du mærker en bænk
du kan høre der kommer nogen
personen sætter sig ved siden af dig
du bliver fyldt med røg
du åbner øjnene
du ser ingen
du bliver glad

Cathrine, 6. klasse på Sevel Skole

MADKAMPEN

I går så jeg en flyvende drage, som fløj
rundt omkring over Sevel. Jeg stod bare og
kiggede på den i noget tid, da der pludselig
dukkede en ridder op, men i stedet for et
sværd havde han en stor lineal i sine hæn-
der. Hans rustning var lavet af bacon, og
han skød stråler af ketchup ud af sine øjne.
Det kunne man da kalde en madkamp. Jeg
havde ikke et kamera, så jeg optog det med
en mikrofon.

Mads, 7. klasse på Sevel Skole

DRENGEN

Jeg oplevede, at jeg kravlede
gennem glitrende smukt vand.
Jeg kravlede med en blyant.
Jeg skrev, at jeg kunne se
et meget flot kirsebærtræ,
hvor kirsebærene faldt ned i vandet.
Jeg skrev også, at jeg kunne se et blad
falde ned i det grumsede vand.
Jeg kunne også se en dreng,
der havde mistet sin
kasket i vandet.

Julie, 6. klasse på Sevel Skole

HVAD NU HVIS

Hvis en dør ikke kunne åbne, så ville jeg bo
alene her.
Hvis himlen var væk over Auning, så ville
jeg flyve til Randers.
Hvis tøj ikke fandtes, så ville alle være aber.
Hvis Randers blev overtaget af fisk, så ville
jeg pisse på et træ.
Hvis en saks var ti meter lang, så ville det
forandre os alle sammen.
Hvis Grenaa var en ø, så ville jeg være
smækker-lækker.
Hvis alle var blinde, så ville solen skinne.
Hvis Ørsted var en storby, så ville himlen
ikke være blå.

Fælles, 6.a og 6.b på Rougsøskolen

INGEN PENGE

På møntvaskeriet stod der en klovn.
Han stod og vaskede sine
vinterstøvler.
Klovnens havde dog ingen penge,
så han betalte med
mango, fisk og flødebolle
for at få vasket sine
vinterstøvler.

Pernille, 6. klasse på Rougsøskolen

VIRKLUND

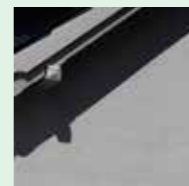
I Virklund spiller jeg computer.
I Virklund er søerne grønne.
I Virklund må man ikke tisse i hækkene.
I Virklund kan en kommode synge.
I Virklund hopper ure.
I Virklund løber køerne.

Jakob, 6.b på Virklund Skole

KAN MAN BO I EN TØRRETUMBLER?

Mine bedsteforældre bor i en tørretumbler.
Det har de gjort så langt tilbage, jeg kan
huske. Min bedstefar plaprer altid løs om
sølvpapir og gamle ordsprog. For eksempel
at en blæksprutte i baghaven er bedre end
ti på taget. Helt bagerst i deres tørretumb-
ler er der noget, der hedder baglinjen. Hvis
man krydser den, må man aldrig komme
på besøg igen.

William, 6.b på Virklund Skole

DET MÆRKEDELIGE BARN

Jeg drømte, at jeg var i en verden, hvor
der altid var sommersonne. Det var så varmt,
at alle smed deres radiatorer ud. Folk
spiste for det meste fisk og drak colaer.
Der var et enkelt barn, som spiste is. Alle
syntes, han var mærkelig, så folk snakke-
de aldrig med ham. En dag prøvede han at
spise fisk, men han brækkede sig. Så blev
folk enige om at ofre ham til fiskeguderne.
Drømmen stoppede heldigvis.

Daniel, 6.a på Virklund Skole

GELLERUP

I Gellerup sparkes man til en bold.
I Gellerup løber man væk når det stormer.
I Gellerup spiller man fodbold.
I Gellerup spiser man kebab.
I Gellerup må man sidde ned.
I Gellerup er man glad.

Emre, 6.x på Malling Skole

VINTER

Det er vinter og springvandet er frosset,
det ser kedeligt og dødt ud.
Gyngestativet står i haven og knirker,
og postkassen er rusten og grim.
Det er vinter, og derfor er det rart
at få noget varmt at drikke,
men kaffekanden er tom,
og æblemosten drypper
ned fra taget.

Rikke, 7.a på Malling Skole

MALLING

I Malling er alle huse blå.
I Malling må piraten kun synge i mol.
I Malling fisker alle efter lykken.
I Malling hikker man når man ser ridning.
I Malling synker sten til bunds.
I Malling springer kun kattene.

Amalie, 7.a på Malling Skole

DRØMMEN

Jeg drømte, at termokander kunne gå.
Jeg drømte, at vinglas kunne flyve.
At duer kunne tale.
At grantræer kunne hviske.
Og at der aldrig var solskin.
Kun mørke.
Men alligevel gik vi alle rundt og smilede
og sagde:
Gud hvor er det en skøn dag i dag.

Mathilde, 7.a på Højboskolen i Hørning

BLEGIND

I Blegind spiser vi mange grise.
I Blegind spiller vi skak.
I Blegind elsker vi dyr, men ikke grise.
I Blegind går vi til bussen.
I Blegind må man ikke lyve.
I Blegind er vi landmænd.

Michelle, 6.x på Bakkeskolen i Hørning

FUT I FEJEMØGET

Det er blevet forår, så der er kommet gang
i tingene. Goliatfrøerne kommer frem fra
hiet og møver sig klumpet igennem alt, og
så er der de ivrige amerikanske forskere,
som stadig forgæves prøver at modbevise
kvantemekanikken. Universitetshospitalet
arbejder på højtryk for at få alle de forårs-
beramte cyklister opererede for bilsam-
menstød. Cellemembranen arbejder på høj-
tryk for at få alle vitaminer med i det gode
vejr. Alle dyr er i gang med at forblænde sig,
fordi det er forår, og det er nu eller aldrig.

Jonas, 7.a på Højboskolen i Hørning

HØRNING

I Hørning hopper geden til månen.
I Hørning skrigger ungerne »vi vil ha' mad!«
I Hørning læser giraffen poesi.
I Hørning er alle trætte om dagen.
I Hørning må alle snakke højt.
I Hørning synger spøgelse i badet.

Maria, 7.a på Højboskolen i Hørning

En anden fortælling om byen

Billedkunstneren Joaquin Zaragoza har lavet workshops med skoleelever i STED+SANS. Med redskaber som bykort, fotografier og blindtegning har han hjulpet børnene med at sætte nye billeder på deres by.

Interview med Joaquin Zaragoza af Katrine Sidenius

Sevel, Auning, Virklund, Hørning og Malling. Fem jyske småbyer, der ligesom alle andre steder har en række kendetegn og en historie tilknyttet. Men der findes også andre fortællinger om byerne, andre måder at se de vante omgivelser på. Efter børnene i STED+SANS har været på vandring i deres egen by, har Joaquin Zaragoza lavet workshops med dem. Her har børnene med kunstneriske virkemidler skabt nye visuelle historier om de steder, de færdes til daglig.

For Joaquin Zaragoza var det vigtigt, at børnene undervejs i workshoppen forstod, at "de er med til at beskrive et andet billede af den by, de er en del af." Det er et billede, som andre end børnene har fået noget ud af at betragte, idet resultaterne fra de fem workshops er blevet vist på biblioteker og sognegårde i børnenes byer. "Så har folk set, at der bor nogle børn, som har bestemte interesser, og har oplevet nogle ting," fortæller Zaragoza. At se på de små, personlige fortællinger i den store helhed, som en by udgør, har været centralt i Zaragozas arbejde med børnene.

Mikromapping - et nyt arkiv af historier

For at afprøve forskellige teknikker udviklede Joaquin Zaragoza fire forskellige workshops.

Mikromapping var omdrejningspunktet i en af dem. Eleverne fik i grupper et kort og skulle selv finde på en rute at gå. Ude på ruten samlede de forskellige ting, de fandt. Slikpapir, en coladåse, et glasskår, en side fra en avis. Derefter markerede de på kortet, hvor de havde fundet tingene, og efterfølgende satte de tingene sammen i en montage. På den måde blev det til en æstetisk bearbejdelse af det, de havde fundet. Til sidst skrev børnene historier ud fra deres billeder.

"Det er meget konkret og stedsspecifikt. De skal arbejde med nogle historier, og de bestemmer selv, om de er fiktive eller virkelige. Jeg giver nogle retningslinjer, men jeg giver ikke forskellige muligheder, for de er utroligt gode til at hæfte sig fast ved det, jeg siger – og så ville de bare gøre præcis, som jeg siger. Så det er en fin balance. Det er jo børnene selv, der er med til at skabe projektet, og de skal forstå, hvad de gør i form af handling og betydning."

Børnene viste monteringerne frem til slut, samtidig med at de læste teksterne op. Zaragoza fortæller om dette øjeblik i processen: "Så er der pludselig et billede og en tekst, som har nogle koblinger imellem sig. Var det noget, man skulle gemme på et arkiv, så bidrager børnene med nogle helt andre fortællinger til dette arkiv. Man kan sige, at de bidrager til det område, de bor i."

At sætte et aftryk og gøre noget konkret er nøgleord for Joaquin Zaragoza i de STED+SANS workshops, han har stået for. "Børnene foretager nogle handlinger, og der kommer et bestemt resultat – og det kan vi så snakke ud fra og tage stilling til," siger han om den proces, børnene er igennem. Det er vigtigt for ham, at børnene ikke tror, de skal lave stor kunst, men at han frem for alt får givet dem nogle redskaber til at udtrykke sig. Til at skabe deres egne historier.

Skulpturworkshop - hvad vil du fortælle?

Det gælder også den skulpturworkshop, Joaquin Zaragoza har udviklet til STED+SANS. Her arbejdede børnene med erindringer og ting, de lægger mærke til, når de bevæger sig rundt i byen, for eksempel når de er på vej til skole. Steder eller oplevelser, der har en særlig plads i deres hukommelse.

Børnene tegnede hver især det, de huskede – og ville fortælle om – og markerede derefter deres oplevelse med en prik på et stort bykort. I nogle tilfælde var der brug for ord til at beskrive oplevelsen. For eksempel vidste en pige ikke, hvordan hun skulle tegne et skrig, hun havde hørt på en bestemt vej i byen, da hun kørte forbi på cykel. Hun skrev derfor en lille tekst til sin tegning.

Skulpturerne lavede børnene ved at forme deres erindring fra tegningen i ståltråd. "Det er et meget blødt materiale, og det kan også være svært at arbejde med," siger Zaragoza om ståltråden. "Men det behøver ikke ligne deres tegning. Det vigtige er, at de arbejder tredimensionelt og laver et objekt, der er anderledes end en tegning." Skulpturerne fik hver et nummer og blev placeret på det store bykort, og tegninger samt beskrivelser kom i et lille hæfte. På den måde lavede skoleklassen et fællesværk, de sammen kunne vise frem.

Joaquin Zaragoza fortæller, at han i denne workshop har erfaret, at det kan være svært for nogle børn at bevæge sig fra det abstrakte til det konkrete, med andre ord er det sommetider svært at slippe hænder og hævninger fri. "Måske er der én, der ikke synes, hun tegner pænt, fordi han ved siden af tegner rigtig godt. Men jeg kan tit se, at dem, der ikke tegner pænt, fortæller meget mere. Det handler ikke om, at de skal skabe kunst, men mere om, at de får kendskab til, hvordan de kan udtrykke sig. Det er noget helt andet, end når man bare tænker sig til tingene. Så er de indkapslet. Her bliver det konkret, og på den måde får vi noget at snakke ud fra. Jeg prøver at hjælpe dem på vej ved at spørge: "Hvad er det, du vil fortælle?"

Collageworkshop - børnene bidrager til fælles værker

I collageworkshoppen under STED+SANS har Joaquin Zaragoza og børnene arbejdet med at skabe nye historier om byen og området ved hjælp af fotografier, børnene havde taget på vandrin-

gen. De fortællinger og indtryk, de fik undervejs på vandringen, bearbejdede børnene gruppevis i collagerne, hvor de sammensatte på kryds og tværs. Et lukket vindue var pludseligt åbent, en blomst erstattede et menneskes ansigt. Børnene legede med skala og perspektiv, og resultaterne blev meget forskellige. "Nogle har lavet noget, der nærmest ligner et maleri, hvor de har brugt bittesmå stykker til at skabe et billede, og andre har arbejdet mere med brudstykker."

Efter børnene havde vist deres collager til de andre grupper, skrev de en tekst med udgangspunkt i collagen. Fortællingen blev drevet frem af det, de havde skabt i billedet. Til sidst viste børnene collagerne frem igen, samtidig med at teksterne blev læst op. Udover det, børnene fortalte, gav Zaragoza et billedkunstnerisk syn på collagerne: "Jeg går ind og aflæser billedet og taler om, hvilke valg der er truffet, og hvordan de har bygget billedet op," fortæller Zaragoza.

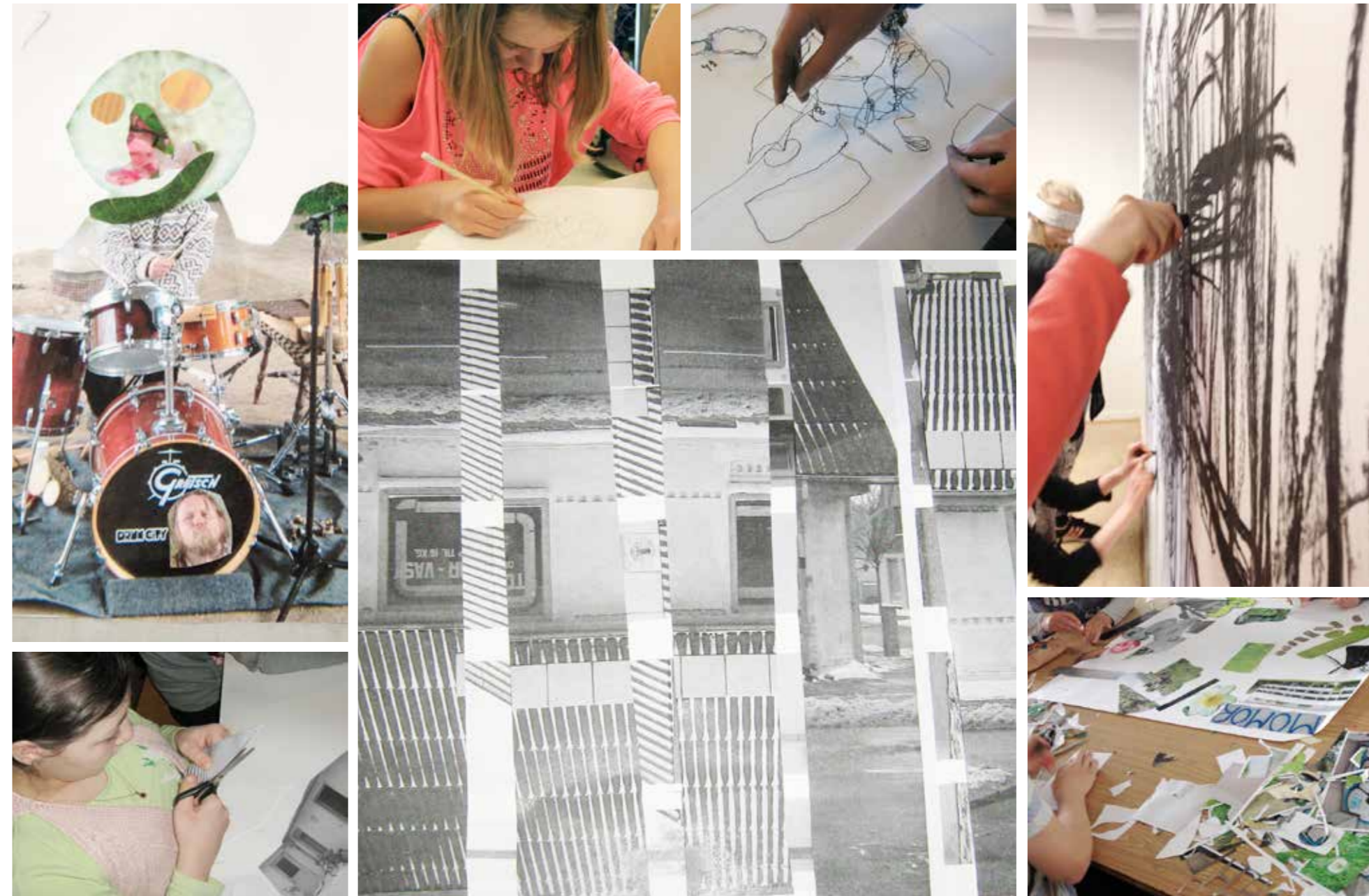
At børnene i STED+SANS arbejdede i grupper eller hver bidrog til et større, fælles værk, var ikke en tilfældig beslutning fra Joaquins Zaragozas side. "De får ejerskab til noget, der deles med andre. Det er ikke bare enkeltindividet, der præsterer. Man ser sig selv på helt andre måder, når man har bidraget til noget større," forklarer han.

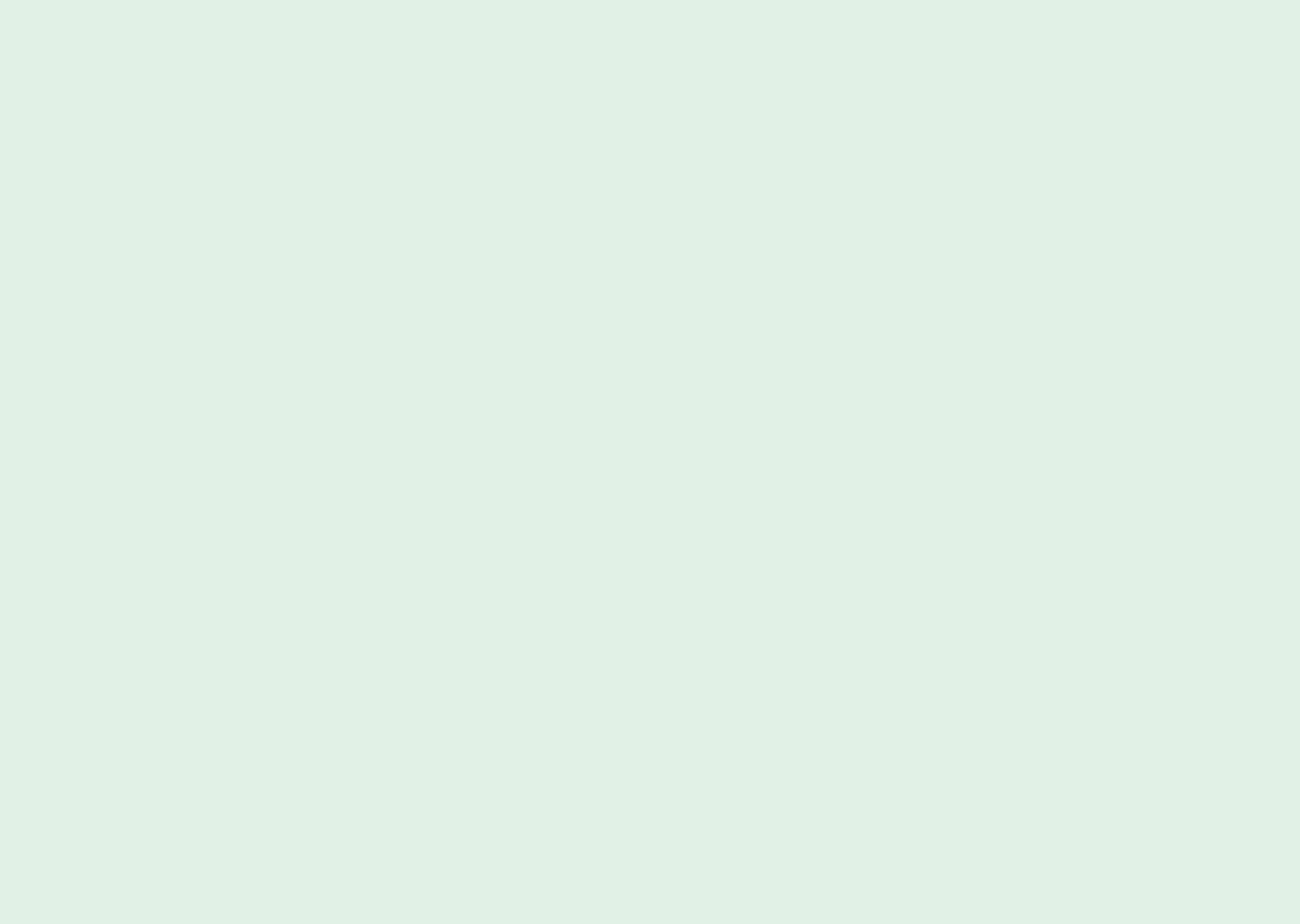
Tegneworkshop - et andet syn

At skabe sammen har også været i fokus på den fjerde workshop, hvor der skulle laves en fællestegning med bind for øjnene.

Forud for fællestegningen gik en tegning og beskrivelse, som hvert barn lavede ud fra den vandring, de havde været på. Derefter fik de bind for øjnene og skulle på skift tegne med kul i to minutter. Formålet var at lave et abstrakt billede – et billede, man møder på helt andre præmisser, ifølge Joaquin Zaragoza. "Et abstrakt billede forestiller ikke noget. Det kan godt være, at du synes det ligner noget, men det er det ikke. Det abstrakte er materialitet og noget meget mere fysisk." Efter bindene var taget af øjnene, skulle børnene og Joaquin prøve at sætte det konkrete – tegningerne – og det abstrakte sammen. "Så ser vi, om det kan give mening at sætte de to ting sammen. Og hvis ikke, jamen så er der sket noget med børnene i den proces, de har været igennem. Så har de fået kendskab til, hvordan de kan udtrykke sig og arbejde med de ting, de oplever. Men de har også lært lidt om, hvad det er for nogle handlinger, der kan ligge bag billedkunst."

I Joaquins Zaragozas STED+SANS-workshops har børnene i de fem byer fået nogle redskaber til at bearbejde deres omgivelser og nærmiljøer. Deres by og steder. De alternative fortællinger om steder, som børnene har skabt, er en modvægt til de historier, vi voksne nogle gange lægger ned over en by. Som Joaquin siger: "Børn er ikke så betingede af økonomiske, kulturelle ting ved en by. De ser nogle andre ting" ■

Byvandring i Hørning

Teoretiske skitser

Af Dorte Vang Eggensen, lektor i dansk, VIA UC

Sted

Vi begynder vandrigen i byens udkant. Eleverne i 7. a er stille og koncentrerede. De kender ikke programmet for de næste 3 timer. De ved bare, at de skal gå en tur rundt i Hørning. De skal på den måde opholde sig i Hørning for at lægge mærke til byen som et sted, deres sted.

At sige at Hørning er et sted, kan give anledning til mange refleksioner. Mangen en filosof eller kunstner har gennem tiderne forholdt sig til New York, Paris, Stockholm, Buenos Aires og Aarhus som steder og fascinerende metropoler. Men hvad er 7. a's hjemby, Hørning, egentlig for et sted?

For filosofen Edward S. Casey er steder og oplevelse af steder noget, der er fundamentalt i menneskers liv. At være er for ham altid det samme som at være (på) et sted. Verden er fuld af lokaliteter. Men steder bliver de først, når nogen opholder sig på dem, sanser dem, erindrer dem og gør sig forestillinger om dem. Et sted er dermed noget subjektivt bestemt, for steder er forskellige, alt efter hvem der opholder sig på dem,

og hvornår de gør det. Casey går således med sit stedsbegreb ud fra, at først når en lokalitet møder et subjekt, altså et sansende og reflekterende menneske, der kan erindre og danne sig forestillinger, bliver den til et sted.

Men ikke nok med, at vi mennesker er medskabere af steder. Stederne er på den anden side også med til at skabe vores identitet. At sige, at man kommer fra et sted, eller at man ofte rejser til og opholder sig på det sted, eller måske at man længes efter og forestiller sig et sted, siger også noget om, hvem man er.

Hvad for et sted er Hørning så? Og hvem bliver man af at bo der? Hørning trådte frem for os på én måde den formiddag, hvor vandrigen rettede vores sanser og refleksioner mod bestemte ting rundt omkring i byen, hvor vejret var som det var, og vi, de sansende subjekter, var dem, vi var. Et sted er nemlig også noget, der omfatter tid. Da 6. klasse fra Bakkeskolen vandrede i byen dagen før, var den i princippet en anden, end den var den dag, mens vi stod og spejdede efter regnvejrsskyer i udkanten af byen.

”Når man rører ved kirken, rører man ved en mur, der er 800 år gammel.”

At være på steder

Ifølge den danske litteraturforsker Dan Ringgaard er der tre måder, man kan møde steder på.

Man kan..

1. synke ned i stedet, være der i en pause, synke ned i en atmosfære
2. bevæge sig omkring på et sted, for eksempel i en by eller et bjergområde
3. rejse, bevæge sig fra sted til sted via ikke-steder

Byvandringen kan siges at have realiseret eller vekslet mellem alle tre måder. For det første var Hørning i sig selv et sted, som vi skulle udforske med vores sanser på den tre timer lange tur. Vi bevægede os altså omkring på et sted, tog det i besiddelse og lavede et væv, en tekstur, med vores skridt. Og det kom for os til at udgøre stedet

Hørning den dag. Vi var på den ene side dem, vi plejer at være, men vi var også trådt ud af vores sædvanlige rutiner for at etablere, hvad filosofen Michel de Certeau kalder for et voyeuristisk blik på byen, og som den norske litteraturforsker Anniken Greve ville kalde for et omverdensømfindligt blik, dvs. et blik som på en gang ser byen indefra og udefra; et på én gang umiddelbart og reflekteret blik. Denne fodgængerens måde at tilegne sig byen på, indoptage den gennem vore fodsåler og gennem vores sansninger af den, kan ifølge Certeau sammenlignes med måden, man skriver og læser tekster på. Man skriver en tekst med kroppen og skridtene, en tekst som er stedet.

For det andet standsede vi undervejs på 13 forskellige steder i byen. Vi forholdt os til disse steder med en blanding af vores umiddelbare sansninger og vores fælles refleksioner over og informationer om deres historie. Vi prøvede at synke ned i stederne; mærke deres atmosfære og ved fælles hjælp fortælle deres historier. Dette gjorde vi ud fra en idé om, at disse steder var

Byvandring i Hørning

Teoretiske skitser

delelementer i et hele, nemlig stedet og byen Hørning.

Og endelig for det tredje bestod byvandring- en jo også af en bevægelse fra sted til sted i Hørning for at kunne ankomme til de 13 steder, som byen den dag bestod af. Vi bevægede os over vejen fra stedet under viadukten hen til gangbroen, fra gangbroen gennem krattet hen til stedet under cykelparkeringen ved stationen, langs for- tovet fra stationen til den gamle skolebygning, henover kirkegården og forbi det blomstrende træ hen til de gamle huse på Adslevvej, osv. Bevægelsen kunne

”Et genialt sted det her. Hvorfor har vi aldrig fundet det, Maria?”

siges at foregå via det, som filosofen Marc Augé har kaldt ikke-steder, dvs. steder, hvor man er på vej, hvor man ikke standser og opholder sig, og som man ikke tager i besiddelse med sine sanser. Det er steder uden fylde og erindringer og betydninger, fordi vi ikke valgte at gøre dem til steder. Ikke-steder findes næsten ikke i ren form. De er konstant i færd med at blive til steder. Hvor mennesker er, vil der altid blive fyldt betydning i stedet. Hvis vi var standset, og hvis vi havde rettet et voyeuristisk eller et omverdensømfindt- ligt blik mod dem, var disse ikke-steder blevet til

steder, ligesom kirken, den gamle skolebygning, toppen af gangbroen over jernbanen, Mølle- parken og de gamle huse på Adslevvej blev det. Men det gjorde vi ikke den dag.

”7. a, hvad tænker I om det her sted? Er der nogen, der har været her før?”

”Det er der sgu nok, men det er ikke lige os.”

Stedsfering, ankomst til steder

Ifølge Dan Ringgaard findes der to typer steds- erfaringer:

1. stedsfering som ankomst og forundring
2. stedsfering som resonans

Første gang, man ankommer til et sted, er man åben overfor dets sanseindtryk. Når man ankom- mer til et sted for første gang, kan man ikke straks gennemskue stedets procedurer, funktioner og roller, for man er ude af stedets sammenhæng. Man kender ikke stedets rutiner og muligheder, så man er henvist til sine umiddelbare sansninger af stedet. Dét gør ifølge Dan Ringgaard os selv og stedet frit svævende, så man oplever en mere in- tens stedsfering, fordi vi ikke genkender det. Når

man har været på et sted længe, og man kender dets indretning og procedurer og har erindringer og erfaringer fra stedet, ser man bestemte ting, men man mangler forundringen. Steder opleves formentlig mest intenst, når man ankommer til dem for første gang, for så er man ude af rutiner og forventninger til stedet. Anden og tredje gang man ankommer til det samme sted, eller når man har opholdt sig på et sted en tid, har man et an- det blik på det. Når vandringen foregår i den by, hvor man bor, hvor man er født, vokset op og går i skole, skal forundringen i langt større grad væk- kes, end hvis man vandrer i en ny by. Hvis man er fra Hørning og omegn og har sin daglige gang og rutiner i byen med skolegang, fritidsliv, kammerat- besøg, indkøb etc. i byen, vil den være fuld af re- sonans, og man har næppe et synderligt voyeur- istisk endsige omverdensømfindtligt blik på byen. Den er fuld af resonans. Men byvandringen kan initiere sådan et blik, så vandrerne kan få øje på deres by som et sted. Der skal iværksættes noget, som kan vække dette forundrede blik på byen.

”Hvorfor er vi hér?”

Dette var givet i kraft af, at byvandringen blev ledet af én (Pernille), der ikke selv kommer fra byen, som slet ikke kendte den, ja aldrig hav- de besøgt den før, men som i nogle uger hav- de forberedt sig ved netop at ankomme til den, forundres over den, og i en uges tid rette et re-

sonerende voyeuristisk og omverdensømfindtligt blik på den. Et blik som på én gang var umiddel- bart og reflekteret, som har set byen som sted og har udvalgt en tekstur, en rute, som afspejl- er eller udgør byen som det sted, hun har fået øje på. For at kunne rette et lignende blik mod deres egen by følger eleverne et øjeblik den udefra kommendes blikretning, så det også for deres vedkommende kan blive et både forundret og ræsonnerende blik på stedet Hørning. En lærer, der selv vil lave en byvandring med sin klasse i elevernes egen by, har ikke nødvendig- vis dette forundrede blik udefra som sit redskab. Der skal altså noget andet til for at skabe elever- nes forundring for stedet og stederne.

En mulighed kan her være at tilrettelægge og udnytte ankomsten til stedet. Da vi gik gennem krattet og nærmede os stedet under viadukten i Hørning, blev vi mødt af tonerne fra en lille fløjte. Lyden blev højere, efterhånden som vi nærme- de os, og akustikken mellem bropillerne for- stærkede lyden, så det blev tydeligt, hvad det var for et rum, vi trådte ind i. Men hvad lavede den spillemænd dér under broen, et sted, hvor kun BMX-cyklister har haft grund til at komme, fordi stien har buler og bump, der kan få cyk- len til at svæve!? Fløjtespillet var, viste det sig, ouverturen til en lille koncert med et enmands- orkester. Ankomsten til stedet var altså i første omgang det, der fik os til at se stedet, møde det

med forundring, så vi rettede vores dissonante blik imod det.

”Det her er jo også et sted i Hørning. Jeg ved bare ikke hvad det er, og hvad det er brugt til. Men nu kender I det, og så kan I gøre med det hvad I vil.”

Glokalkendskab

På en byvandring får man på den måde lov til at låne en andens blik, en fremmeds forundrede blik på det sted, som normalt er fyldt med re- sonans, og som man måske kun ser ud fra det formål, man lige selv har med det i øjeblikket. Hørning blev den dag til et sted, fordi vi på van- dringen steg ud af de rutiner og formål, vi normalt færdes i byen med. Vi fik ved fælles hjælp fortalt og forstået byens steder i lyset af deres historici- tet, fordi vi fandt tegn på tiden og dens gang på stederne. På Adslevvej så vi bindingsværkshuse fra begyndelsen af 1800-tallet, som i modsæt- ning til de fleste andre huse i byen ikke var ble- vet revet med i den store brand i 1858. Tæt ved lå Mølleparken, blokkene, som blev bygget ved siden af den gamle mølle i 1970'erne, hvor der var mangel på boliger, og hvor man ofte brugte

beton som materiale. Og på den sidste del af tu- ren gik vi igennem parcelhuskvarteret, som viste en anden stil og en anden livsform end den, som boligblokkene fortalte os om.

”Der er et meget godt sammenhold her. Man kunne altid bare gå ud og så var der nogen.”

”Der var en rampe hvor vi alle sammen kunne skate.”

”Det er et paradys for børn her.”

Kulturgeografen Doreen Massey beskriver blandt andet stedet som noget, der defineres af udveks- lingen mellem det, der er i det, og det, der kom- mer til det udefra. Steder er for hende lokale, dvs. på én gang lokale og del af det globale. Steder er altså på en gang særlige, specifikke, og udtryk for nogle generelle og mere nationale eller globale strømninger. Det globale udtrykkes i det lokale, og det lokale ses som særliggørel- se af det globale. Boligblokkene Mølleparken er som sted præget af sine beboere og af de

Byvandring i Hørning

Teoretiske skitser

barndomshistorier, der har udspillet sig der. Men den er også udtryk for noget, der skete nationalt i 1960'erne og 70'erne, hvor der af samfundsøkonomiske og andre forskellige grunde blev bygget boligblokke af beton til kernefamilier i mange byer i Danmark, Norden og den vestlige verden. Hørning kirke er det sted, hvor 7.a skal konfirmeres i år, og hvor der skal synges sange og siges trosbekendelser netop for dem, men den er også et udtryk for den reformerede lutheranske kirkes udvikling til folkekirke i Danmark gennem tiderne. Ligesom Rytterskolen foran kirken i Hørning, som Hørnings beboere suser forbi hver dag i bil eller på cykel uden at hverken standse eller sanse, var del af en større skolepolitisk udvikling i oplysningstidens Danmark i 1730'erne. Med andre ord er byvandringen og dens fornemmelse for stedet og stederne en måde at få glokalkendskab på ■

”Øj, det er et legendarisk sted, det her. Jeg tager lige et billede.”

”Hvordan er det at stå her ved landevejen med lukkede øjne. Har I prøvet det før?”

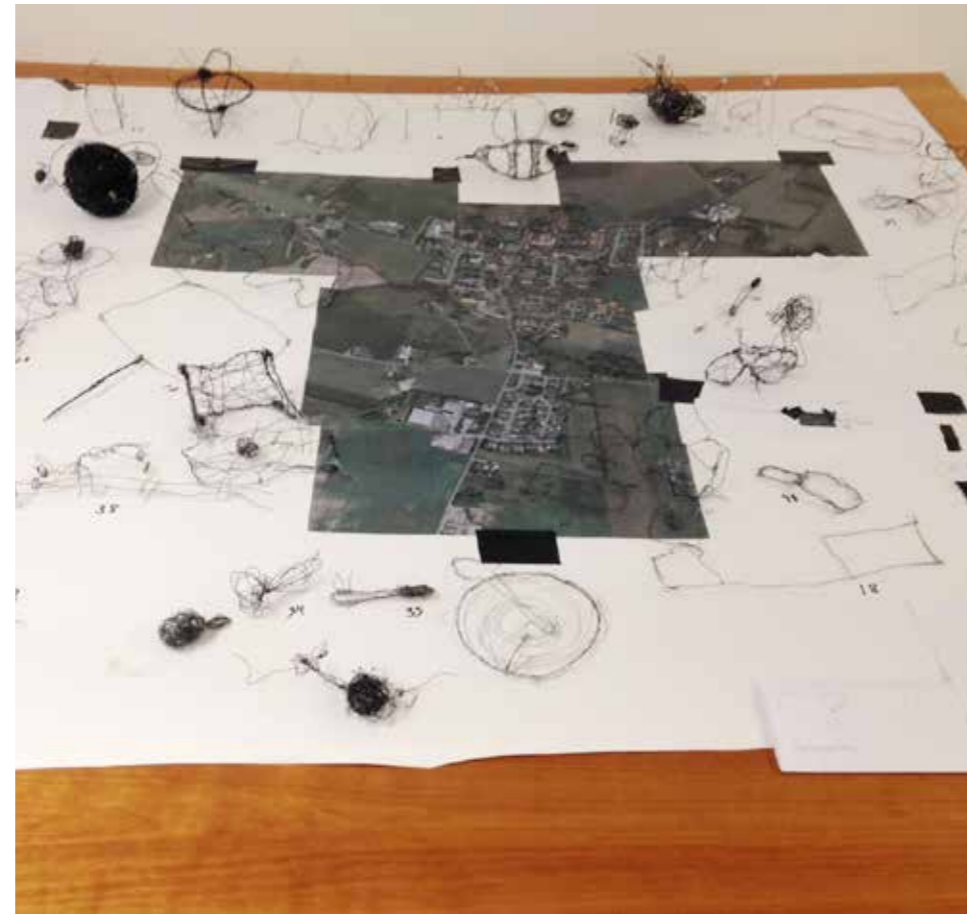
”Min morfar ligger lige dér, nummer tre grav i anden række.”

Litteratur

Augé, Marc (1992): "Ikke-steder", in: Mai, AM og Ringgaard, Dan (2010, red): "Sted", Aarhus Universitetsforlag
Casey, Edward S.: "Getting Back into Place. Toward a renewed understanding of the Place-World", Indiana University Press
Certeau, Michel De (1980): "Vandringer i byen", in: Mai, AM. og Ringgaard, D. (2010, red): "Sted", Aarhus Universitetsforlag
Greve, Anniken (2000): "Poesi og Sted", in: Tidsskrift i Litteratur og Kultur", 4:1, si. 137-154
Massey, Doreen (1997): "En global fornemmelse for Tid", in: Mai, AM. og Ringgaard, D. (2010, red): "Sted", Aarhus Universitetsforlag
Mønster, Louise (2009): "At finde sted. En introduktion til stedsbegrebet og dets litterære potentiale", in: "edda" 4/09, si. 357-373
Ringgaard, Dan (2010): "Stedssans", Aarhus Universitetsforlag

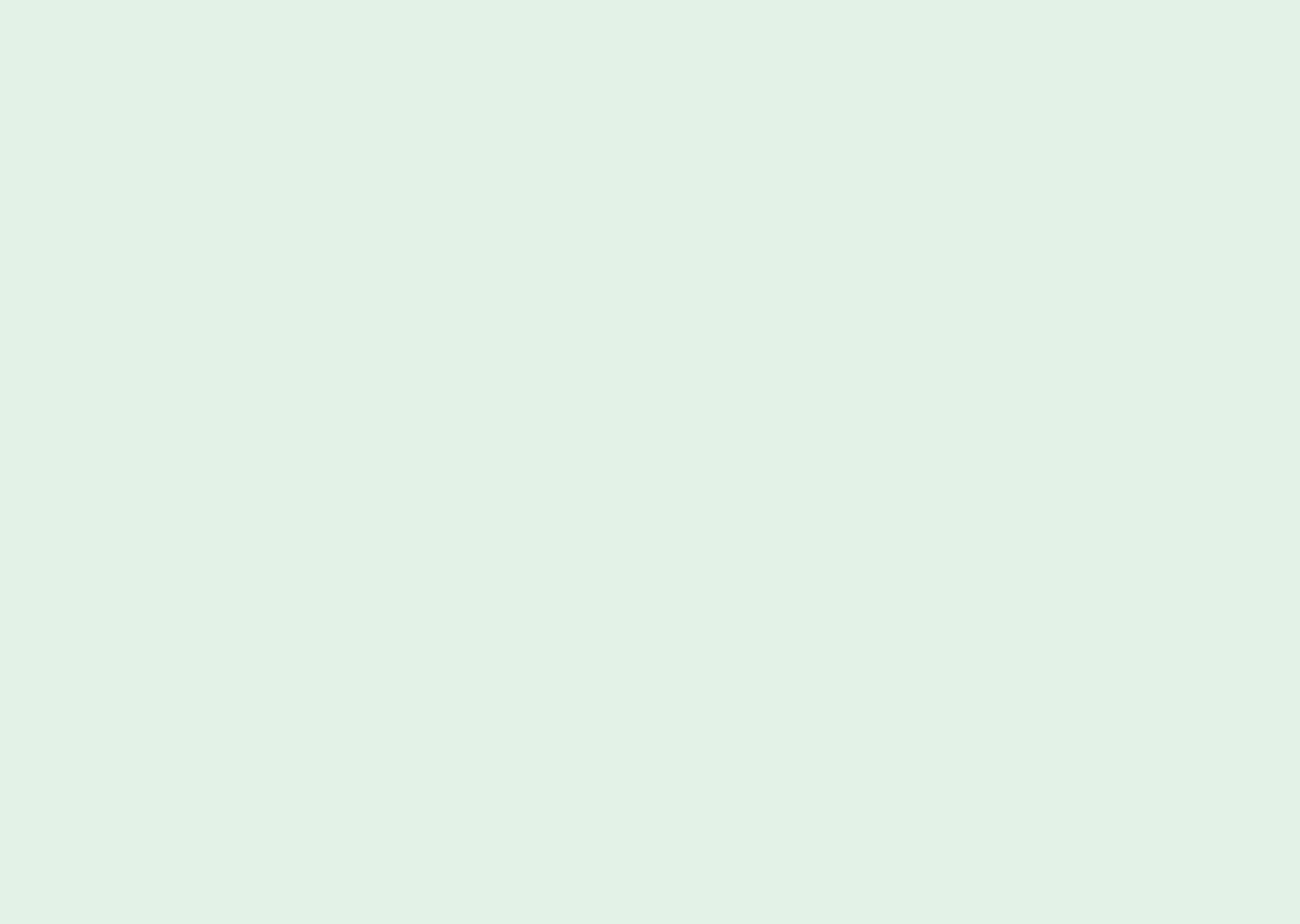

LOKALE Udstillinger

LOKALE Inspirationsdage

Sagt og skrevet om STED+SANS

Hørnings kendte og skjulte steder

Over broen, mod Blegind, ned ad Kærvej. Vi var lige ved at gå for langt, men drengene havde øjnene med sig. De kendte nemlig området under jernbanebroen, hvor de ofte havde lavet ræs på deres cykler. Men "buret" tæt på stationen, under broen, var der ingen, der kendte. Heller ikke Pernille Stentoft, vores guide igennem Hørning, kendte historien om "buret". Til gengæld vidste hun så meget andet om 7.a's egen by. Klassen sugede til sig af de mange historier. At tænke sig, at vi i Hørning har så gammel en skole fra hundrede år før den almindelige skole, som netop fejrer 200 år i år.

Gamle huse har overlevet Hørnings voldsomme brand i 1859. Vi fik historien om katastrofen, mens vi stod i haven til Hørnings ældste hus, "Dukkehuset". Vi gøs ved tanken.

Blokkene på Højgårdsvej repræsenterer "det nye Hørning". Her er et godt sammenhold blandt børnene, fortalte de elever, der voksede op i denne del af byen.

Møllen kender alle, men ikke alle har prøvet at spise deres madpakke i bunden af møllen, mens en ægte naver giver historien om gammelt håndværk.

Under total tavshed i Hørning kirke lytter vi til en smuk fuga og et improviseret stykke orgelmusik. Tankerne går mod søndagens store begivenhed for netop 7.a i selvsamme kirkerum.

"Tænk, at de har gjort så meget ud af denne vandring for os," siger en af eleverne begejstret, inden vi slutter i Hørnings nyeste butik med et stykke frugt hver til den sidste sans.

Vi har sanset os gennem Hørning på en tre timers vandring. Nu skal vi i de næste to dage have samling på indtrykkene gennem ord og billeder.

Hele Danmark burde kortlægges på denne måde. Vi var heldige at få øje på Hørning, vores egen by.

Ida Junge, lærer på Højboskolen

Børnene på 6.årgang har været i nogle spændende forløb, hvor de med mange forskellige sanser i spil, har sat både ord og billeder på de oplevelser og indtryk, de fik under Pernilles guidede vandring. De har fået øjnene op for deres lokalområde og dets historier. Børnenes egne fortællinger, som de har indsamlet fra forældre, bedsteforældre og andre slægtninge fra området kom sammen med Pernilles indsamlede historier om byen til at danne en finmasket mosaik, hvor historierne flettede sig ind i hinanden, og hvor børnene også blev medskabere af Virklunds historie.

Via kunstnerne blev de opmærksomme på, hvordan tekst og billedudtryk kan skabes og udvikles i fællesskab. Billederne blev håndgribelige eksempler på, hvordan børnenes veje fletter sig ind i hinanden, krydser hinanden, går i forskellige retninger, men alligevel hænger uløseligt sammen i rammen Virklund.

Vi har oplevet, at børn med særlige faglige udfordringer har været specielt optaget af projektet og bidraget engageret og positivt til de opgaver, som blev stillet dem. Samtidigt oplevede vi også, at de fagligt stærke blev grebet af skriveprocesserne og fik vakt lysten til at eksperimentere med deres sproglige udtryk.

Her er et par udsagn fra vandringen, som egentligt meget rammende fortæller, hvad der også har været på spil set ud fra børnenes perspektiv.

"Når man er på sådan en vandring, får man virkelig øjnene op for, hvor smukt et sted vi bor". "I kirken liggende på gulvet, slappede jeg så dejligt af, at jeg næsten faldt i søvn". Så har man i hvert fald været i kontakt med sine sanser, når man kan udtrykke sig sådan.

Christel og Rikke, lærere Virklund Skole

Sagt og skrevet om STED+SANS

I september måned har vi i Sevel haft fornøjelsen af at deltage i Projekt Sted+Sans med vores 6. og 7. klasse. Det handler om kunst- og kulturformidling, og det er eminent godt! Pernille Stentoft, som står for det, arbejder på den måde, at hun inden et forløb slår sig ned i byen, går rundt og snakker med de lokale og opsuser på den måde nogle af de fantastiske historier fra området, som ofte ikke engang er kendt af mere end nogle få "indfødte".

En klasse kommer så på tre timers vandring i deres by, og oplever/lærer på en helt unik måde. Dagen efter har de tre timers workshop med en forfatter, og på tredjedagen en tilsvarende workshop med en billedkunstner.

I Sevel kom de forbi alderdomshjemmet, som hedder sådan, fordi ham, der i sin tid skænkede det til byen, har fået indskrevet i vedtægten, at det aldrig må skifte navn! Videre til kroen og høre om kroens historie, mordet i Finderup Lades betydning for den kgl. Autorisation, kroens status som Poul Reichhardts foretrukne feriested efter en filmpoptagelse – krorparret var med til kendissens bryllup – samt om, hvordan opskriften på "Ølbien" blev genopdaget i 80'erne og for nylig serveret for BBC's verdensberømte TV-kok. Linse og Gustavs værelse blev også fremvist! Videre til kirken, hvor absolut stilhed blev afbrudt af orglet, der pludselig brusede Bachs Air ud i rummet. Og så fremdeles.

Lars Kirk, skoleleder Sevel Skole

Det var en fornøjelse at have jer på besøg, og jeg synes også, det var en god dag.

Thomas Winther Jensen, Vinderup Bibliotek

Lærere og elever fra skolen er meget optaget af projektet - godt vi blev en del af det.

Hanne Gammelgaard, skoleleder Malling Skole

Jeg vil også nok engang sige tusind tak for det gode samarbejde - det har været meget inspirerende at være en del af forløbet.

Aase Krag, lærer Sevel Skole

Præsentation

Pernille Helberg Stentoft

Projektleder og byvandrer,
STED+SANS

Pernille Helberg Stentoft er byvandrer med interesse for steder, rum, arkitektur og lokalhistorie. Hun er cand.mag. i Æstetik og Kultur og har været med til at udvikle projekter som Bydetektiverne, Mit Hood, I arkitektens fodspor, På vej til skole og EGNsART.

Læs mere på
www.vandrende-p.dk

Carsten René Nielsen

Underviser i Litteraturworkshoppen, STED+SANS

Carsten René Nielsen er forfatter og har udgivet ni digtsamlinger og senest en bog med kortprosa, *Dobbeltgænger fra Randers* (2012). I USA er der udgivet to bøger med hans prosadigte. Han modtog Statens Kunstfonds 3-årige stipendium i 1999. Carsten René Nielsen har undervist mange steder i kreativ skrivning og har bl.a. været højskolelærer på Krabbesholm Højskole.

Læs mere på
www.carstenrenenielsen.dk

Joaquin Zaragoza

Underviser i Billedkunstworkshoppen, STED+SANS

Joaquin er uddannet billedhugger i Spanien med sten og støbeteknikker som speciale. Herudover er han uddannet kunstner fra Det Jyske Kunsthøgskole. Joaquin arbejder hovedsageligt med kunstprojekter og begreber, der tager udgangspunkt i sociale uoverensstemmelser. Han har deltaget i en række udstillinger og projekter i Danmark og i udlandet. Joaquin arbejder med tekst, video, installation, fotografi og lyd mm.

Læs mere på
www.joaquinzaragoza.dk

Søren Koldsen-Zederkof

Musiker, STED+SANS

Søren Koldsen-Zederkof er musiker og står bag musikken til filmene i STED+SANS. Desuden har Søren lavet lyd-overraskelser på flere vandring og spillet koncert i forbindelse med STED+SANS i Norddjurs Kommune. Søren spiller blandt andet i orkestrene Nuja og Krauka.

Lyt til Kraukas musik på
www.krauka.dk

Preben Stentoft

Fotograf, STED+SANS

Preben Stentoft er fotograf og står bag filmene fra Sevel, Auning, Virklund, Malling og Hørning. Preben har desuden fotograferet steder i de fem kommuner, der er med i STED+SANS. De kan ses på bloggen under STED.

Se flere billeder og film af Preben på
www.prebenstentoft.dk

Litteratur

Morten Søndergaard (red.): Af sted
Gyldendal og Kurs, 2009.

Dan Ringgaard: Stedssans
Aarhus Universitetsforlag, 2010.

Dan Ringgaard og Anne-Marie Mai (red.): Sted
Aarhus Universitetsforlag, 2010.

Nielsen, Niels K. (2010). Krop, topografi og kulturelle transformationer

In: *Slagmark – Tidsskrift for idéhistorie. Vending mod rummet*. Sommer 2010, nr. 57. Afdeling for idéhistorie, Aarhus Universitet, s. 93-105. Her i bruger Niels K. Nielsen meget originalt håndbold som eksempel på skabelsen af væsentlige kulturelle rum og hvorledes rum transformeres til steder.

Bech-Danielsen, Anne; Ringgaard, Dan (2010) Intet finder sted uden sted...
Politiken, 20. sept. 2010, s. 1-3.

Ingemann, Bruno (2003). Stedets tale
In: Ingemann, Bruno; Kjørerup, Søren & Thorlacius, Lisbeth (red.). Se, *Paris*. Centre for visual communication. Publications no. 3. Roskilde University, s. 13-45.

Klaus Rifbjerg: Huse
Arkitektens forlag, 2008.

Projekter om steder for børn og unge

Søge spor – sætte spor
Modelkommuneforsøg om børn og arkitektur
Aarhus Kommune 2007 – 2009
www.sporiaarhus.dk

EGNsART
Projekt om at opdage steder i Silkeborg Kommune
Børnekultur Silkeborg 2010 – 2012
www.boernekultur-silkeborg.dk/forside/egnsart

Levende kulturarv
Projekt om historierne på stederne.
Museum Østjylland 2010 -2011
www.levendekulturarv.dk

Kunstcamperen,
Aarhus Billed- og Medieskole
<http://kunstcamperen.blogspot.dk/>

STED+SANS
www.stedplussans.dk

Kortfilm fra STED+SANS
www.stedplussans.dk

Litteratur, links og inspiration

Hjemmesider

www.kulturarv.dk/1001fortaellinger/
1001 fortællinger om Danmark
– et brugerdrevet site om dansk kulturarv

www.stedsans.dk
Blog igangsat af Dansk bygningsarv og Bygningskulturens hus

www.dac.dk/da/dac-learning/undervisningsmateriale/
Inspiration til undervisningsmateriale fra Dansk Arkitektur Center (DAC)

Radio

“Stedernes sanselighed”
Stedsans på P1 d. 23. august 2012

“Huset lokker dig med sin atmosfære”
Stedsans på P1 d. 22. november 2012

”Mallings hemmeligheder”
Stedsans på P1 d. 3. april 2014
(Stedsans på P1 om STED+SANS i Malling)

Et genialt sted det her.
Hvorfor har vi aldrig fundet det, Maria?

Citat af elev

sted
+
sans

STED+SANS er et projekt for børn og unge, der handler om steder og sansning – om at dykke ned i stederne, sanse dem, høre om dem, tænke på dem og udtrykke dem på vidt forskellige måder.

STED+SANS-kataloget er tænkt som både fastholdelse og dokumentation af projektet og samtidig som inspiration til, hvordan man kan arbejde med steder, sansning og kunstneriske udtryk sammen med børn og unge.